

PARTICIPATIVNA DEMOKRACIJA ZA SREDNJE ŠOLE

Izobraževalni model za uporabo v okviru obveznega vsebinskega sklopa Aktivno državljanstvo

Naslov: Participativna demokracija za srednje šole

Podnaslov: Izobraževalni modul za uporabo v okviru obveznega vsebinskega sklopa
Aktivno državljanstvo

Avtorja: Matevž Hrženjak, Maja Šušteršič

Založilo: Društvo organizacija za participatorno družbo

Priročnik izdan v okviru projekta Učenje za participativno demokracijo, financiranega s
sredstvi programa Active Citizens Fund v Sloveniji.

predlogov in idej, ki so bile uvrščene na glasovanje. Vsaka dijakinja oz. dijak bo imel na glasovanju na voljo 3 glasove, in sicer bo lahko tri točke podelil najljubšemu projektu, 2 točki drugemu najljubšemu in eno točko tretjemu najljubšemu. Cilj takšnega načina glasovanja je, da dijakinje in dijaki ne glasujejo zgolj za lastne predloge.

Cilj participativnega proračuna Moja šola, moj glas! je tudi izvedba čim večjega števila projektov v okviru sredstev, ki so na voljo. Izglasovani predlogi se razporedijo glede na število prejetih glasov, dokler skupna vrednost projektov ne zapolni ali preseže 5.000 evrov. Če zadnji izbrani predlog preseže finančni okvir, se ga preskoči in se vključi naslednji predlog glede na število glasov, ki še ustreza finančnemu okvirju.

Rezultate glasovanja se objavi na spletni strani šole, prav tako jih na svoje šolske e-mail naslove prejmejo vsi dijaki in dijakinje.

Umestitev izglasovanih predlogov in idej v proračun šole za leto 2023

Izglasovani predlogi se na seji sveta šole umestijo v proračun za naslednje leto. V naslednjem letu bodo predlogi tudi izvedeni.

Izvedba izglasovanih predlogov.

Predlogi in ideje, ki so bili izglasovani, se bodo izvedli v naslednjem koledarskem letu, tj. v letu 2023. Dijaki in dijakinje pri izvedbi pomagajo po najboljših močeh oz. kolikor je to realno možno.

• • Vsebina priročnika

- 1 • **Uvod** • str. 3
- 2 • **Splošni cilji izobraževalnega modula Participativna demokracija za srednje šole** • str. 5
- 3 • **Vloga predmetnega sklopa Aktivno državljanstvo za izobraževanje mladih o demokraciji, participativni demokraciji, demokratičnih procesih in o aktivnem državljanstvu** • str. 7
- 4 • **Izvedba izobraževalnega modela Participativna demokracija za srednje šole** • str. 9
  - 4.1 Znanja in veščine, ki so jih strokovnjaki prepoznali kot bistvene za člane družbe, ki spodbuja aktivno državljanstvo in participativno demokracijo • str. 11
  - 4.2 Specifični cilji, ki se jih zasleduje pri izvedbi izobraževalnega modela • str. 11
  - 4.3 Izvedba delavnice Učenje za participativno demokracijo • str. 13
  - 4.4 Izvedba participativnega proračuna na šoli • str. 16
- 5 • **Učno gradivo in pripomočki** • str. 19
  - 5.1 Nabor vsebin za predstavitev in razpravo • str. 19
  - 5.2 Podrobnejši načrt delavnice Participativna demokracija za srednje šole • str. 41
  - 5.3 Priročnik za izvedbo participativnega proračuna v šoli • str. 53
- 6 • **Viri in literatura** • str. 26

Zbiranje idej in predlogov

Ideje in predlogi za participativni proračun Moja šola, moj glas! se bodo zbirali prek zastopniške spletne aplikacije Your priorities. Dijakinje in dijaki bodo povezavo do aplikacije in navodila za prijavo prejeli na svoje šolske e-mail naslove. Tisti, ki bodo želeli oddati svoj predlog, se bodo v aplikacijo vpisali na različne načine:

- prek Google računa,
- prek Facebook računa,
- s kreiranjem novega računa preko svojega e-mail naslova,
- z računom za enkratni dostop.

Dijaki in dijakinje lahko oddajo neomejeno število predlogov. Te lahko oddajo kot posamezniki, kot skupina sošolk in sošolcev ali kot celoten razred. Predloge pred objavo v aplikaciji pregleda administrator aplikacije.

Posamezen predlog je lahko ovrednoten z največ 2.500, evrov, minimalna višina pa ni določena.

Predlogi se začnejo zbirati v mesecu oktobru 2022, zbiranje predlogov traja do začetka jesenskih počitnic.

Predlogi morajo biti v skladu z zakonodajo in pravilniki III. gimnazije Maribor. Prav tako morajo prispevati k razvoju šolskega prostora, šolske skupnosti, grajenju solidarnosti na šoli in k izboljšanju III. gimnazije Maribor na sploh.

Predlogi, ki kršijo pravilnike in zakonodajo, ne bodo uvrščeni na glasovanje (npr. avtomati za hrano, poseganje na področja, ki niso del šole, aktivnosti, kjer bi bil prisoten alkohol).

Neprimerni predlogi (npr. vulgarni, žaljivi), ne bodo vidni v aplikaciji in bodo takoj izbrisani.

Če bo za izboljšavo oz. pojasnitev predlogov to potrebno, bo komisija kontaktirala posamezne predlagatelje.

Izvedba glasovanja in razglasitev rezultatov

Vsi ustrezni predlogi, ki jih bo potrdila komisija projekta, bodo uvrščeni na glasovanje. Glasovanje bo potekalo prek sistema e-asistenta. Glasovanje se bo pričelo v tednu po koncu jesenskih počitnic in bo trajalo 10 dni.

Vsi dijaki in dijakinje šole bodo obvestilo o začetku glasovanja prejeli na svoje šolske e-mail naslove, prav tako pa jih bodo o tem obvestili njihovi razredniki oz. razredničarke.

Dijakinje in dijaki bodo na svoje šolske e-mail naslove prejeli seznam vseh

Če bo za izboljšavo oz. pojasnitev predlogov to potrebno, bo komisija v fazi zbiranja predlogov kontaktirala posamezne predlagatelje.

Kdo lahko sodeluje

V projektu Moja šola, moj glas! bodo sodelovali dijaki in dijakinje III. gimnazije Maribor, od prvega do tretjega letnika. Omenjeni lahko sodelujejo tako pri oddaji idej in predlogov kot tudi pri glasovanju.

Dijaki in dijakinje četrtil letnikov zaradi obveznosti z maturo in zaradi tega, ker bodo šolo v naslednjem šolskem letu zapustili, v projektu ne sodelujejo.

Obveščanje dijakinj in dijakov ter učiteljskega zbora o projektu

Za čim bolj množično udeležbo v projektu morajo biti dijakinje in dijaki tudi primerno obveščeni in informirani. Obveščanje poteka na več nivojih, in sicer:

- o projektu najprej obvestimo dijaško skupnost (tj. predstavnice in predstavnike razredov, ki novico prenesejo svojim sošolcem in sošolkam);
- o projektu nato ob začetku šolskega leta obvestimo tudi dijakke in dijakinje v razredih neposredno, in sicer na govorilnih urah;
- dijakinje in dijaki bodo o projektu obveščeni tudi prek spletne strani šole, informacije o projektu, o vseh terminih in ostale pomembne informacije bodo dijakinje in dijaki prejeli še na svoje šolske e-mail naslove.

Učiteljski zbor bo o projektu obveščen na prvi konferenci pred pričetkom novega šolskega leta.

Delavnice za dijakinje in dijakke

Podrobnejšega informiranja in izobraževanja o participativni demokraciji ter participativnem proračunu bodo deležne dijakinje in dijaki tretjih letnikov, in sicer zaradi tega, ker imajo v okviru predmeta aktivno državljanstvo na voljo zadostno število ur.

Delavnice bodo izvedene konec septembra ali v začetku oktobra 2022. Na delavnicah se bodo dijakinje in dijaki seznanili in izobrazili o demokraciji, demokratičnih procesih, participaciji in participativnem proračunu. Na delavnici bodo tudi že poizkusili izdelati lastne predloge za participativni proračun.

1 • Uvod

Demokracija predstavlja sistem, ki ureja odnose med vladajočimi in vladanimi. Obstaja več vrst demokracije, delovanje demokratičnih procesov in vključenost ljudi vanje pa je usodno odvisna od družbeno-ekonomskih pogojev, državnih struktur in prakse sprejemanja javnih politik v določeni družbi.

Izobraževanje o participativni demokraciji ima v današnjih časih poseben pomen. Razvoj politično-ekonomskega sistema v zadnjih desetletjih je namreč potekal pretežno v smeri neoliberalnega premika in popolne atomizacije oz. individualizacije družbe, kjer sta se javni prostor in polje "skupnega dobrega" radikalno zmanjšala. Vse več področij življenja je prepuščenih na milost in nemilost trgu, za javni prostor, ki sploh omogoča kakršnokoli demokratično delovanje, ni mesta. To neizogibno pomeni zmanjševanje demokracije in demokratičnih procesov v družbi, kar seveda pomeni zmanjšanje koristnosti obstoječega politično-ekonomskega sistema za večino članic in članov družbe, ki so si v obdobju po 2. svetovni vojni, ravno pred nastopom neoliberalnih reform, s poglobljanjem demokratičnih pravic pridobili zgodovinsko visok življenjski standard. Torej bolj kot se je ekonomsko polje poskušalo izločiti iz demokratičnih sistemov odločanja, slabši so bili rezultati za ljudstvo, ki lahko svojo moč uveljavlja le preko političnih pravic izraženih skozi demokracijo. To je hkrati pomenilo prenos moči s širokih ljudskih množic na ozke interesne skupine, ki lahko svojo moč uveljavljajo mimo vzpostavljenih demokratičnih mehanizmov in razpolagajo z nesorazmerno visoko ekonomsko in politično močjo. Rezultat omenjenega premika je vse večja pasivizacija članic in članov družbe, predvsem mladih; družbeno razslojevanje na vedno manjšo skupino bogatih in vedno večjo skupino revnih; padanje življenjskega standarda večine, krhanje javnih storitev in služb ter vse večja negotovost ekonomske sfere, ki razlike med ozko skupino bogatih in ogromno maso revnih povzroča, prepada pa pospešeno narašča.

Aktivno državljanstvo lahko opredelimo kot skupek urejenih odnosov med člani (demokratične) družbe, ki se želijo izogniti Hobbessianskemu "naravnemu stanju", v katerem družba niti ne obstaja, ampak gre zgolj za skupek samotnih, individualnih in atomiziranih posameznikov, ki se v surovi dirki med seboj borijo za preživetje. Bistvo aktivnega državljanstva je zagotavljanje dobrega počutja, solidarnosti in prosperitete v družbeni skupnosti in reševanje skupnih problemov, vsak posameznik pa se trudi za doseg te ciljev. A da bi lahko člani skupnosti res aktivno sodelovali pri upravljanju skupnosti, potrebujejo ustrezne kompetence ter orodja in procese, ki jim to omogočajo.

Cilj demokratične družbe, ki zagovarja aktivno participacijo članov skupnosti pri soodločanju o skupnosti, je torej usposobiti vse državljane, da bi čim bolj aktivno sodelovali v kulturnem, ekonomskem, političnem in družabnem življenju, njihovo dejavno vključevanje v vse aspekte družbenih procesov.

8 • Priloga – pilotni model izvedbe participativnega proračuna

Model za izvedbo participativnega proračuna

Dokument opisuje postopek izvedbe participativnega proračuna (PP) na III. gimnaziji Maribor. Namen participativnega proračuna pod imenom Moja šola, moj glas! je spodbujanje aktivnega državljanstva, participacije in vključenosti dijakinj in dijakov v procese odločanja v šolskem okolju, kjer preživijo velik del svojega časa. Prav tako je namen izvedbe participativnega proračuna na šoli dvig kakovosti šolskega okolja, krepitev občutka skupnosti ter solidarnostnih vezi med dijakinjami in dijaki.

Parocis participativnega proračuna Moja šola, moj glas! poteka v več fazah, in sicer:

- določitev višine sredstev, o porabi katerih bodo odločali dijakinje in dijaki in oblikovanje komisije projekta;
- obveščanje dijakinj in dijakov ter učiteljskega zbora o projektu;
- izvedba delavnic za dijakinje in dijake o participativni demokraciji ter participativnem proračunu;
- zbiranje idej in predlogov;
- izvedba glasovanja in razglasitev rezultatov;
- umestitev izglasovanih predlogov in idej v proračun šole za leto 2023;
- izvedba izglasovanih predlogov.

Višina sredstev

Za izvedbo participativnega proračuna Moja šola, moj glas! bo v letu 2022 na voljo 5.000,00 evrov. Posamezen predlog je lahko ovrednoten na največ 2.500,00 evrov, minimalna višina pa ni določena.

Komisija projekta

Komisijo projekta, ki bo pregledovala primernost in skladnost prispelih predlogov s pravili, sestavljajo Matevž Hrzenjak, Andrej Adam in še en predstavnik oz. predstavnica šole. Komisija projekta sodeluje pri vseh fazah projekta, še posebej pa pri pregledovanju in vrednotenju prispelih predlogov.

2 • Splošni cilji izobraževalnega modela Participativna demokracija za srednje šole

Z izobraževalnim modelom želimo doseči dve stvari. Prvič, udeleženi želimo dati znanje in orodja, ki jim bodo omogočili strukturirano in kritično razmišljanje o demokraciji, demokratičnih procesih v družbi ter o prepletenosti ekonomske in politične sfere. To bodo dosegli skozi spoznavanje različnih demokratičnih in participativnih vzvodov, procesov, načinov in principov. Drugič, mladi bodo razumeli, da obstaja več vrst demokracij in demokratičnih procesov. Pridobili bodo kompetence za aktivno vključevanje v demokratične procese in soustvarjanje demokratičnih praks, za gradnjo bolj demokratične, aktivnejše in bolj vključujoče družbe. Tretjič, z izvedbo participativnega proračuna (ki je eno od temeljnih orodij participativne demokracije) na njihovi šoli se bodo mladi lahko neposredno preizkusili v izvedbi demokratičnega procesa neposrednega odločanja, v katerem bodo sodelovali od zasnove do končne izvedbe. Pridobili bodo praktične izkušnje in nadaljnjo motivacijo za udeležbo v neposrednih demokratičnih procesih, prav tako pa bodo sposobni od svojih predstavnikov zahtevati širitev polja participativne demokracije na širše segmente družbenega življenja.

Predmetni sklop Aktivno državljanstvo predstavlja bistveno točko za doseg ciljev, saj šolske ure, ki so specifično namenjene tovrstnemu izobraževanju, omogočijo kontinuirano in neprekinjeno izvedbo izobraževalnega modela, kar bo omogočilo lažje preseganje ideoloških okvirjev, v katerih so mladi odraščali.

(vir: FB stran MZPP)

(vir: FB stran MZPP-Maribor)

Slike: (levo) z opozorilno akcijo so Mladi za podnebno pravčnost (MZPP) nagovorili ljudi, da se udeležijo glasovanja na "referendumu za vodo" (Referendum o zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o vodah (ZV-1G), 2021). Na dolgi poti, ki je referendum sploh omogočila, se je aktiviral velik del civilne družbe in tudi večje število še ne polnoletnih mladih, ki še niso imeli možnosti glasovati, so pa nagovarjali sodržavljanke, da se zavzamejo tudi zanje (desno). (spodaj) Protestna/ozaveševalna akcija odprte platforme Kje bomo pa jutri spali?, ki povezuje ljudi v boju za primerna in dostopna stanovanja.

Paz, Carlos: *Participativni proračun za mlade na Portugalskem*. Dostopno na: https://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/portugal_3.pdf

Pickard, S. (2019). *Young Environmental Activists are Doing it Themselves*. *Political Insight*, 10(4), 4–7.

Pintor, Rafael López, Maria Gratschew and Kate Sullivan: *Voter Turnout Rates from a Comparative Perspective*. (2006).

Richard H. Kimberlee (2002) *Why Don't British Young People Vote at General Elections?*, *Journal of Youth Studies*, 5:1, 85-98,

Stoker, Gerry (2006), *Explaining Political Disenchantment: Finding Pathways to Democratic Renewal*. *The Political Quarterly*, 77: 184-194

Wattenberg, M.P., *Is Voting for Young People?* (New York, 2020). Routledge.

Atlas participativnih proračunov na spletu: <https://www.pbatlas.net>

Društvo organizacija za participatory družbo: <http://dopd.si/pp-osnovna-definicija/>

Knjižnice so polne, na ulici pa so nam turisti k sreči pustili še nekaj prostora za učenje. Če tudi ti ne veš kje se boš danes učila ali jutri spal, se nam pridruži na Mestnem trgu 1.

(vir: <https://www.facebook.com/kjebomopajutrispali>)

7 • Viri in literatura

Abrantes, Pedro; Lopes, Alexandra; Baptista, José Manuel: *Participativni proračuna v šolah na Portugalskem*. Dostopno na: https://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/portugal_2.pdf

Amnå, E., & Ekman, J. (2015). *Standby citizens: Understanding non-participation in contemporary democracies*. V M. Barrett & B. Zani (ur.), *Political and civic engagement: Multidisciplinary perspectives* (str. 96–108). Routledge/Taylor & Francis Group.

Babič, Karolina; Fiedler, Kaja et al: *Analiza formalnih in neformalnih izobraževanj in usposabljanj v Sloveniji ter smernice za razvoj* (Maribor, 2021). Dostopno na: <https://pekarnamm.org/wp-content/uploads/2021/06/Analiza-in-smernice-uc%CC%8Cnih-programov.pdf>

Banjac, Marinko. "Demokratsko državljanstvo med mladimi." *Razprave in gradivo - Inštitut za narodnostna vprašanja* (1990) številka 76 (2016) str. 67-86.

Ferguson, Ronald F., with Sarah F. Phillips, Jacob F. S. Rowley, and Jocelyn W. Friedlander. "The Influence of Teaching Beyond Standardized Test Scores: Engagement, Mindsets, and Agency." *The Achievement Gap Initiative at Harvard University*, October, 2015.

Golinkoff, R. M., & Hirsh-Pasek, K. (2016). *Becoming brilliant: What science tells us about raising successful children*. American Psychological Association

Henn, M., Weinstein, M., & Forrest, S. (2005). *Uninterested Youth? Young People's Attitudes towards Party Politics in Britain*. *Political Studies*, 53(3), 556–578.

Kennelly, Jacqueline, *Citizen Youth: Culture, Activism, and Agency in a Neoliberal Era* (2011). Palgrave Macmillan.

Lavrič, Miran; Deželan, Tomaž et al (2021). *Mladina 2020: položaj mladih v Sloveniji*. 10.18690/978-961-286-475-0.

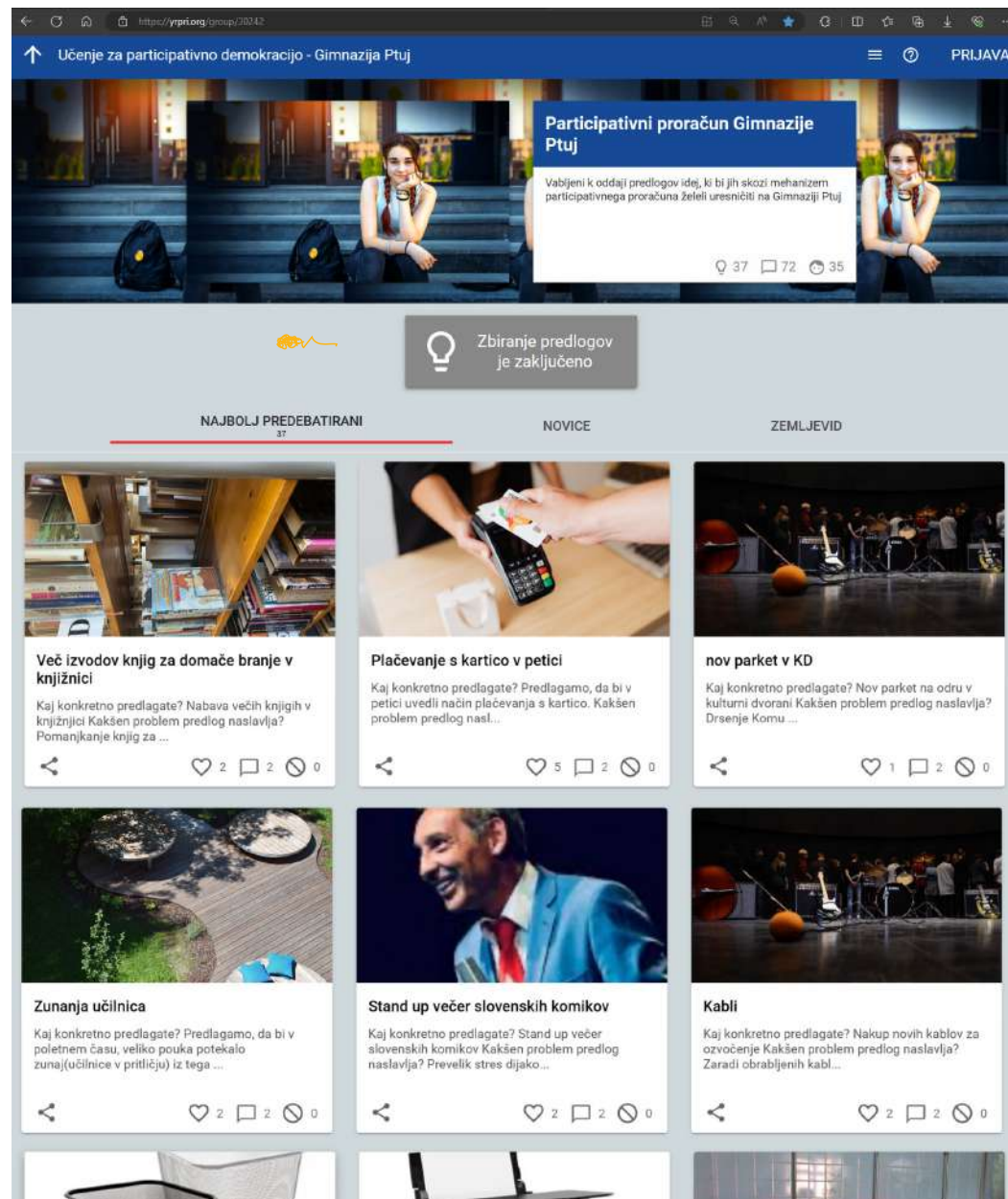
O'Toole, Therese: *Political Engagement among Ethnic Minority Young People: Exploring New Grammars of Action* (Bristol, 2015). Bristol University Press.

3 • Vloga predmetnega sklopa Aktivno državljanstvo za izobraževanje mladih o demokraciji, participativni demokraciji, demokratičnih procesih in o aktivnem državljanstvu

Študije, ki se usmerjajo v merjenje politične participacije mladih prek njihove udeležbe na volitvah ali vpetosti v druge konvencionalne oblike političnega sodelovanja (Pintor idr., 2011; Wattenberg, 2020), ugotavljajo problematično nizko volilno udeležbo mladih v mnogih demokratičnih okoljih. Kot je pokazala raziskava Mladina 2020, so mladi precej manj politično aktivni kot druge starostne skupine. Hkrati vse več študij (Banjac, 2016; Kennelly, 2011; Pickard, 2019) prepričljivo argumentira, da kljub navideznemu nezanimanju za formalne politične dejavnosti mlade privlačijo neformalni in alternativni načini in slogi sodelovanja v političnem življenju (O'Toole, 2015). V tej smeri uveljavljene raziskave ugotavljajo, da mladi iščejo vedno nove načine za udeležbo v političnem življenju. Velik faktor neudejstvanja mladih je pomanjkanje političnega prostora in mehanizmov, ki bi jim mladi zaupali in v njih videli priložnost za uresničevanje svojih interesov. V izobraževalnem sistemu skoraj povsem izostanejo teoretične in praktične vsebine, ki bi mlade učile o različnih načinih in oblikah demokratičnega odločanja. Kot je pokazala Analiza formalnih in neformalnih izobraževanj in usposabljanj v Sloveniji ter smernice za razvoj (Babič, 2021) se v učnih načrtih obravnava zgolj koncept volitev, drugih oblik demokratičnega udejstvanja ni zaslediti, tudi ne praktične aplikacije teh vsebin. Uvedba predmetnega sklopa Aktivno državljanstvo je korak v pravo smer, a smo v praksi ugotovili, da mu manjka ciljne usmerjenosti – pedagoški delavci zelo razmišljajo, kaj mladim v okviru tega sklopa ponuditi.

Predmetni sklop Aktivno državljanstvo smo torej v svojem dosedanjem delu locirali kot najbolj primerno točko za vpeljavo fokusiranega, enotnega in kohezivnega izobraževalnega modela, ki bo mlade izobrazil kot aktivne državljanke, jih motiviral za sodelovanje v različnih demokratičnih procesih v skupnosti in jim na koncu dal tudi praktično izkušnjo sodelovanja v procesu participativne demokracije, in sicer v participativnem proračunu na šoli.

Aktivno državljanstvo je obvezni vsebinski sklop srednješolskih programov v okviru kategorije Druge oblike vzgojno-izobraževalnega dela, za katere je značilno - za razliko od pouka predmetov, da se pretežno izvajajo kot aktivnosti, avtentične naloge in v povezavi z okoljem. Vsebinski sklop je zasnovan interdisciplinarno, v njem se prepletajo in povezujejo spoznanja različnih znanstvenih disciplin (sociologije, filozofije, politologije, zgodovine, geografije ipd). Temeljni cilj je spodbujanje aktivnega, informiranega in odgovornega demokratičnega državljanstva. Dijaki v okviru ur aktivnega državljanstva razvijajo sposobnost za razumevanje kompleksnosti osebnega in družbenega življenja ter za razumevanje povezanosti in nasprotij med individualnim in družbenim, lokalnim in globalnim. Skozi vpletenost v pripravo različnih aktivnosti, udeležbo v teh aktivnostih in nato skozi refleksijo dijaki pridobivajo in razvijajo znanja o človekovih pravicah, demokraciji in demokratični kulturi, o vlogi medijev in civilne družbe, o ustavni ureditvi in političnem sistemu Republike Slovenije, o evropskih integracijskih procesih in institucijah Evropske unije, mednarodnih organizacijah in globalnih izzivih človeštva. Celota dijake spodbuja, da razvijajo svoje državljanske spretnosti na več ravneh in tako postanejo opremljeni z znanjem in orodji, potrebnimi za razumevanje procesov odločanja in upravljanja v družbi in za sodelovanje pri urejanju zadev skupnega pomena v državi in širše.

Slika: Zajem s posrtala Your Priorities - "Skupnost" Gimnazija Ptuj.

predstavitev dijakom, označi kot "skrivna" in jo bo tako lahko videl le administrator, ki jo bo vsebinsko in grafično uredil, potem pa, ko bo vse pripravljeno, jo lahko naredi javno dostopno. Administrator lahko tudi med zbiranjem predlogov ureja skupino in briše morebitne vulgarne predloge ali komentarje ter onemogoča "trolanje".

Kako dijaki uporabljajo aplikacijo Your Priorities?

Tudi dijaki morajo za uporabo aplikacije ustvariti svoje uporabniške račune. Da bi zmanjšali prisotnost anonimnih šaljivcev predlagamo, da dijaki dobijo navodilo, da se uporabniški račun ustvari z elektronskim naslovom dijaka, ki ga tudi šola sicer uporablja za komunikacijo in da ob oddaji predloga uporabijo svoje ime in priimek.

Ko imajo dijaki enkrat ustvarjen uporabniški profil lahko oddajajo predloge. To pomeni, da lahko ustvarijo zavihek za nov predlog, opišejo svoj predlog, predstavijo svoj argument zakaj je predlog koristen, posnamejo celo kratek video ali zvočni posnetek v katerem nagovarjajo sošolce, označijo lokacijo predloga na zemljevidu in v modulu za argumentacijo s sošolci izmenjujejo mnenja o predlogu. Vse dokler administrator ne onemogoči sprememb, lahko svoj predlog tudi spremenijo, če jih razprava med sošolci prepriča, da bi se predlog dalo izboljšati.

Dijaki si seveda lahko ogledajo tudi predloge drugih dijakov, pogledajo grafični material in morebitne posnetke, ki so jih za svoje predloge pripravili in pri predlogih drugih dijakov vključi v razpravo in objavi tudi svoje argumente glede predlogov. Spreminjati vsebin predlogov drugih pa dijakom ni omogočeno.

Ko je časovno obdobje zbiranja predlogov zaključeno, administrator zaklene "Skupino". Oddajanje novih predlogov in spreminjanje obstoječih ni več mogoče, še vedno pa lahko dijaki preglejujejo oddane predloge, se o njih medsebojno pogovarjajo in se o njih po potrebi ponovno seznanijo, ko bo čas za glasovanje.

4 • Izvedba izobraževalnega modela Participativna demokracija za srednje šole

Izobraževalni model Participativna demokracija za srednje šole sestavlja teoretični del, učenje za participativno demokracijo, sledi pa mu praktični del, to je izvedba procesa participativnega proračuna v šoli. Zaradi svojih specifik pa praktični del v določenih vidikih presega okvir predmeta Aktivno državljanstvo, kar je potrebno upoštevati pri načrtovanju izvedbe celotnega modela:

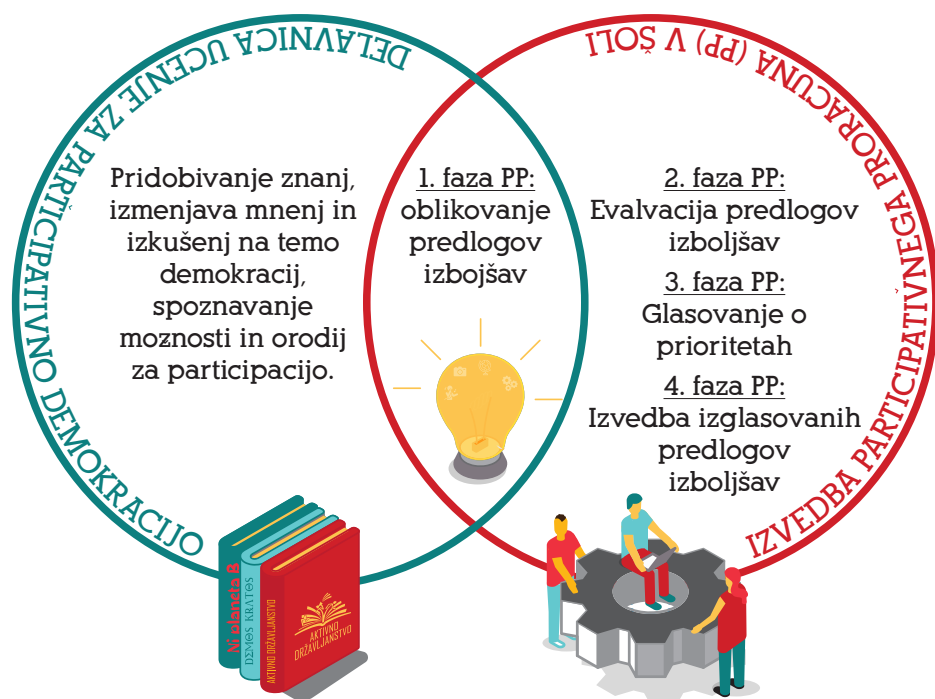
- v proces participativnega proračuna so v fazo glasovanja vključeni vsi dijaki šole, ne le ciljna skupina tretjega letnika, v administrativno-operativne postopke pa so ob učiteljih za predmet Aktivno državljanstvo vključeni še ravnatelj oz. ravnateljica (vodstvo šole) in tehnično osebje šole;
- tri izmed štirih izvedbenih faz participativnega proračuna se izvajajo izven terminov delavnic, v katerih sicer sodelujejo dijakinje in dijaki tretjega letnika s predmetom Aktivno državljanstvo na urniku;
- izvedba modela zahteva rezervacijo deleža obstoječih finančnih sredstev na način, da vodstvo šole predhodno poda zavezo, s katero dijakom svoje šole prepusti odločanje o porabi s konkretnim zneskom določenega deleža šolskega proračuna. Podrobnosti o pripravi na izvedbo participativnega proračuna in o poteku izvedbe se nahajajo v poglavju 5.3 Priročnik za izvedbo participativnega proračuna v šolah.

Kljub zgornjim navedbam velja, da je večina časa in aktivnosti posvečenih ciljni skupini, postopki in aktivnosti, ki tečejo izven delavnic, pa vključenih akterjev ne obremenjujejo do te mere, da bi občutno posegalo v njihovo rutino.

Prvi del izobraževalnega modela Participativna demokracija za srednje šole se izvede kot pet šolskih ur trajajoča delavnica za dijakinje in dijake tretjega letnika. Skozi pogovor, deliberacijo in praktično delo udeleženi najprej pridobijo znanje o demokraciji, o različnih vrstah demokracij, spoznajo demokratične mehanizme, s pomočjo katerih se lahko ljudje aktivno vključijo v razpravo o pomembnih družbenih temah ali jo zahtevajo, se odzivajo na odločitve predstavnikov ljudstva, zahtevajo aktivno vlogo države, ko se ta neupravičeno potuhne ipd.

V drugem delu izobraževalnega modela se dijaki vključijo v proces participativnega proračuna in spoznajo ta mehanizem neposrednega odločanja skozi vse faze izvedbe. Ker gre za povsem realno, nesimulirano izvedbo mehanizma, ki omogoča neposredno sodelovanje/udeležbo skupnosti dijakov pri odločitvah šole, dijaki pridobijo realno izkušnjo sodelovanja v demokratičnem procesu, katerega rezultati so v skupnosti tudi kmalu vidni.

Znotraj razpoložljivega časa peturne delavnice se izvede 1. faza participativnega proračuna (PP), ki ob izobraževanju in deliberaciji vključuje še oblikovanje predlogov izboljšav v šoli. Preostale tri faze participativnega proračuna (evalvacija izvedljivosti predlogov, glasovanje o prioritetah in uresničitev izglasovanih predlogov) se sledijo takrat, ko se na šoli zaključijo vse tozadavne delavnice (z delavnicami zaključijo vsi oddelki tretjega letnika).

Slika: prikaz poteka aktivnosti izvedbe izobraževalnega modelu Participativna demokracija za srednje šole

za zbiranje predlogov, ki jih podajo dijaki. Primerna se zdi tako zaradi svoje funkcionalnosti za participativni proračun, kot tudi za to, ker je brezplačna, enostavna za uporabo in je ni potrebno namestiti na lastne spletne strani ali strežnike. Kot takšno jo lahko uporabi vsaka šola, saj nima z uporabo nobenih stroškov, za uporabo pa ni potrebno nobenih posebnih računalniških znanj. V sodelovanju z Islandskim partnerjem, ki je izdelal aplikacijo, smo naredili tudi slovenski prevod aplikacije.

Prednost uporabe spletne aplikacije je v tem, da na enem mestu zbira ter v realnem času prikazuje vse prispele predloge dijakov. Dijakom omogoča, da svoj predlog predstavijo in ga tudi grafično nazorno prikažejo. Pri vsakem predlogu posebej omogoča, da se razvije debata o vidikih predloga. Aplikacija prav tako omogoča dopolnjevanje in urejanje predlogov, če se izkaže potreba po tem. Med tem ko aplikacija dijakom omogoča veliko fleksibilnosti pri uporabi, pa hkrati vendarle omogoča učinkovite moderatorske posege in kontrolo nad samim procesom s strani administratorja. Primer konkretne uporabe si je mogoče ogledati na spletnem emstu <https://www.yrpri.org/group/30605>.

Kako ustvariti stran za šolski participativni proračun

Oseba iz izvedbene ekipe, ki bo administrirala celoten proces, na spletni strani <https://yrpri.org/> ustvari svoj uporabniški profil. Uporabniški profil bo imel administratorske pravice za vsako **“Skupnost”**, ki jo bo ustvaril.

1. Najprej s klikom na tri vodoravne črtice desno zgoraj kot izbrani jezik se izbere Slovenščina.
  2. S klikom na tri vertikalne pikice se prikaže meni z opcijami >> Izbere se možnost Dodaj skupnost
  3. V obrazcu se nastavi parametre za to skupnost in se jo ustvari (skupnost je krovna podstran namenjena šoli. Imenuje se lahko npr. “Participativni proračun III. gimnazije Maribor”)
  4. Znotraj skupnosti znova s klikom na tri vertikalne pikice izbere **“Dodaj skupino”** (“Skupina” predstavlja stran za posamičen proces participativnega proračuna, npr. “PP III. gimnazije Maribor za leto 2023”, nato “PP III. gimnazije Maribor za leto 2024” ...)
  5. Administrator nastavi tudi parametre “Skupine” in jo ustvari.
  6. Ko sta tako Skupnost kot Skupina ustvarjena, lahko administrator poljubno ureja obe. Dodaja lahko grafične elemente (logotip šole, naslovne slike, ozadja), dodaja tekste z navodili in razlagami in izbira med drugimi nastavitvami.
- Parametri tako “Skupnosti” kot “Skupine” se lahko kadarkoli poljubno spreminjajo, predlagamo pa, da se Skupina, dokler še ni pripravljena za

strani dijakov. Predlog za 800 evrov tako preskočimo, za bazarje prav tako ni več dovolj denarja, ga je pa dovolj še za ureditev šahovskega kotička. Za blazine na stolih malenkost zmanjka.

9. Izvedba izglasovanih projektov

Šola mora sprejeti zavezo, da bodo projekti, izglasovani v procesu participativnega proračuna, zares izvedeni, seveda do porabe sredstev, ki so bila temu namenjena. Jasno mora komunicirati tudi, do kdaj bodo izvedeni.

Le na tak način bodo učenci tudi v praksi videli rezultat sodelovanja v demokratičnem postopku soodločanja, s čimer bodo pridobili motivacijo za nadaljnjo aktivno participacijo ter zaupanje v demokracijo. V izvedbo naj se vključijo predlagatelji izglasovanih vsebin, dobrodošli so tudi ostali dijaki, ki želijo sodelovati pri finalizaciji idej in uresničitvi projekta.

10. Izobraževanja – aktivne participacije v demokratičnih procesih se je treba naučiti

Končajmo na začetku: ker nudi obstoječi šolski sistem le omejene možnosti za učenje o demokraciji ter nobene možnosti za konkretno in neposredno demokratično participacijo, učenci ne poznajo demokratičnih procesov in v njih niso vajeni sodelovati. Da bi sploh lahko sodelovali v procesu izvedbe participativnega proračuna, morajo najprej dobiti nekaj osnovnega znanja o demokraciji, aktivnem državljanstvu in različnih oblikah demokratičnega (so)odločanja. Prav tako morajo učenci najprej razmišljati o šoli, njenih vsebinah in njenih prostorih, da bodo sploh lahko podali predloge, ki bodo izboljševali šolski prostor in povečali solidarnost znotraj šolske skupnosti.

Priporočljivo je, da je del izobraževanj namenjen že tudi oblikovanju konkretnih predlogov, ki so jih med izobraževanjem domislili učenci.

Uporaba aplikacije Your Priorities za participativni proračun v šolah - <https://yrpri.org/>

Your Priorities je odprtokodna spletna aplikacija, ki smo jo identificirali kot primerno za uporabo pri izvedbi participativnega proračuna v šolah, natančneje

• • 4.1

Znanja in veščine, ki so jih strokovnjaki prepoznali kot bistvene za člane družbe, ki spodbuja aktivno državljanstvo in participativno demokracijo

Pogoj, da sta lahko posameznik ali posameznica aktivna državljana, so določene kompetence oziroma znanje, veščine in izkušnje o delovanju političnih, ekonomskih in drugih družbenih procesov.

Kot **ključna znanja** so bila prepoznana znanja o tem:

- kako je družba strukturirana,
- kako delujejo lokalne oblasti,
- kako deluje nacionalna oblast,
- kako deluje obstoječi ekonomski sistem,
- katere so obstoječe in katere so možne politične filozofije oz. ideologije,
- kateri so obstoječi demokratični mehanizmi v družbi,
- kateri so demokratični mehanizmi, ki so nam na voljo, a jih trenutno ne uporabljamo.

Kot **ključne sposobnosti** za aktivno državljanstvo so bile prepoznane:

- aktivno poslušanje,
- konstruktivno pogovarjanje z drugimi,
- pridobivanje relevantnih informacij,
- argumentirano izražanje predlogov, zamisli in mnenj,
- doseganje konsenza.

• • 4.2

Specifični cilji, ki se jih zasleduje skozi izvedbo izobraževalnega modela

Specifični cilji prvega, “teoretičnega” dela delavnice Učenje za participativno demokracijo so:

- razprava o demokraciji in spoznavanje različnih vrst demokratičnih postopkov,
- spoznavanje različnih vrst demokratičnih orodij,

- predstavitev različnih zgodovinskih modelov demokratičnih sistemov,
- spoznavanje različnih zgodovinskih modelov vladavine ter spoznavanje demokratičnih sistemov in demokratičnega sistema, v katerem trenutno živimo,
- spoznavanje razlike med neposredno in predstavniško demokracijo,
- razprava o participativni demokraciji in kako se ta razlikuje od ostalih demokratičnih procesov,
- dvig politične pismenosti mladih,
- dvig socialne občutljivosti mladih,
- motiviranje mladih za udeležbo v demokratičnih procesih,
- motiviranje mladih za uporabo političnih orodij, ki so na voljo,
- dvig sposobnosti mladih za kritično razumevanje obstoječega političnega sistema,
- motiviranje mladih za skupno enakopravno delo,
- krepitev sposobnosti mladih za kritično razlago vsakdanjih informacij.

Specifični cilji drugega dela delavnice, izvedba participativnega proračuna na šoli, so:

- spoznavanje procesa participativnega proračuna,
- dvig razumevanja o potrebah določene skupnosti,
- krepitev kompetenc za solidarnostno delovanje,
- doseganje konsenza,
- pridobitev kompetenc za oblikovanje in vrednotenje stroška izvedbe predlogov za participativni proračun,
- spoznavanje in uporaba spletne aplikacije kot orodja pri izvedbi participativnega proračuna.

Specifični cilji po zaključku delavnice, ko sledi še izvedba preostalih faz participativnega proračuna, so:

- motivacija celotne dijaške skupnosti, da se v čim večjem številu udeleži glasovanja v okviru participativnega proračuna;
- uresničitev izglasovane volje dijaške skupnosti (izvedba izglasovanih projektov), kamor se aktivno vključi predlagatelje in ostale dijake, zainteresirane za izvedbo predlaganih projektov izboljšav.

konvencionalno glasovanje, z glasovnicami, glasovalnimi skrinjicami in ročnim štetjem glasov. Tak način je bolj primeren za manjše šolske skupnosti. V tem primeru je potrebno organizirati osebe za nadzor nad glasovanjem in je zato enostavneje, da se glasovanje izvede v enem dnevu. Na voljo pa je tudi **elektronska oblika glasovanja** z uporabo brezplačnih spletnih orodij ali z uporabo sistema e-asistenta. Glasovanje se v tem primeru izvaja samostojno in avtomatizirano, zato lahko traja daljše časovno obdobje, kar omogoča dijakom, da najdejo čas, ko si lahko predloge v miru ogledajo in sprejmejo informirano odločitev.

Ko je glasovanje zaključeno, nastane seznam izglasovanih prioritet za izvedbo, kjer je na vrhu seznama predlog z največ zbranimi točkami, na dnu pa projektni predlog z najmanj točkami. Tako oblikovan prednostni seznam, ki vsebuje tudi podatek o ocenjeni vrednosti izvedbe predloga, služi kot načrt za izvedbo, po katerem se uresničijo izglasovane prioritete po seznamu navzdol, vse dokler ne dosežemo tiste višine finančnih sredstev, ki je bila dogovorjena za participativni proračun.

Tabela: Glasovanje je zaključeno. Seznam prioritet je sestavljen. Kateri predlogi bodo uresničeni?

Predlog	Število prejetih točk	Ocenjena vrednost	Razpoložljiva sredstva	Izvedba DA ali NE
Kotiček v 1. nadstropju, kjer so zdaj računalniki, ki bo vseboval tudi možnost za delo na laptopu	350	2.500 €	5.000 €	DA
Blazine za stole v amfiteatru	246	250 €	2.500 €	DA
Postaje za polnjenje telefonov	221	400 €	2.250 €	DA
Zamenjava klopi v parku	219	1.600 €	1.850 €	DA
Postavitev pregrad med pisoarji v WC v prizidku	216	800 €	250 €	NE
Trije šolski bazarji v letu	115	1.500 €	250 €	NE
Kotiček za šah pred knjižnico, kjer so zdaj računalniki	111	150 €	250 €	DA

Razložimo: dogovorjeno je bilo, da šola za uresničitev izglasovanih prioritet nameni 5.000 evrov. Glasovanje je izvedeno in pred sabo imamo rezultate, na podlagi katerih lahko šola ustrezno načrtuje. V finančni načrt umestimo zmagovalni predlog, vreden 2.500 evrov. Ostane še 2.500 evrov. V finančni načrt sledijo po vrsti tudi naslednji trije. Sredstva se manjšajo, ostane nam še 250 evrov. To pa ni dovolj, da bi uresničili naslednji predlog na seznamu, težak 800 evrov. Zato bi se tukaj lahko ustavili in zaključili. Pa se ne bomo, saj je še vedno 250 evrov na voljo, da se uresniči še kak predlog, ki je prejel podporo s

7. Kontrola izvedljivosti predlogov in ocene stroškov izvedbe

Naloga izvedbene ekipe je tudi določiti komisijo, ki bo pregledovala primernost in skladnost prispelih predlogov s pravili, ki bo preverila, ali je okvirna ocena stroškov izvedbe (vrednost predloga) primerno postavljena, posamezne predloge pa bo tudi sama finančno ovrednotila, če tega niso storili predlagatelji.

Sama vsebina nalog komisije že opredeljuje, kdo naj bo član komisije: nekdo, ki že sicer sodeluje pri oblikovanju finančnega načrta šole, nekdo ki je vpleten v nabavo in organizacijo del na šoli (ki niso učni proces), nekdo ki je vpleten v organizacijo dodatnih aktivnosti na šoli, ipd. Vključeni naj bodo tudi predstavniki dijaške skupnosti. Člani komisije naj bodo sposobni vzdržati se vsebinskega ocenjevanja predlogov, saj to ni njihova naloga. O vsebini bodo odločali dijaki, ko bodo glasovali in izglasovali prioritete. Kar pa je naloga komisije, je komunikacija s predlagatelji, če je to potrebno, da se razčistijo morebitna odprta vprašanja (združitev vsebinsko enakih predlogov, pojasnjevalna vprašanja).

Komisija pripravi končni seznam predlogov, ki je pripravljen za glasovanje. Predlagatelje tistih vsebin, ki niso umeščene na seznam za glasovanje, komisija o tem obvesti in pojasni razloge, zakaj se je to zgodilo.

8. Postopek glasovanja o predlogih za participativni proračun, ki naj se uresničijo

Učenci z glasovanjem sami odločijo, kateri projekti, ki so jih predlagali in so bili uvrščeni na seznam za glasovanje, naj bodo tudi izvedeni. **Najbolje je, da ima vsak učenec na voljo podeliti svoj glas več kot enemu predlogu** – na ta način udeleženci ne glasujejo zgolj za lastne predloge oz. za predloge svojih prijateljev. Do sedaj največkrat uporabljen način glasovanja je tak, da lahko dijak podeli svoj glas trem različnim predlogom, a ta glas ni enako težak: 3 točke dijak podeli tistemu predlogu, ki si ga najbolj želi videti uresničenega saj meni, da bo šolski skupnosti najbolj koristil; naslednjemu tako prepričljivemu predlogu podeli 2 točki in tretjemu najboljšemu 1 točko.

Prav tako je treba **določiti čas trajanja glasovanja** – za glasovanje je lahko namenjen točno določen dan, a bolje je, če poteka dlje časa.

Glasovanje lahko poteka na različne načine: lahko se izvede povsem

• • 4•3

Izvedba delavnice Učenje za participativno demokracijo

Pogoji za izvedbo delavnice

Delavnica Učenje za participativno demokracijo je razdeljena v pet 45-minutnih enot, da se lahko prilagaja raznolikim urnikom predmeta Aktivno državljanstvo. Kljub vsemu priporočilo, da se delavnica izvede kot celota ali pa v dveh delih: skupaj prvi dve enoti (izobraževalni del) in nato skupaj preostale enote (priprave in začetek izvedbe participativnega proračuna). Tukaj le na kratko predstavimo potek delavnice, natančnejše informacije so v poglavju 5 - Učno gradivo.

Delavnico izvajata učitelja v paru. Na tak način se lahko vsebinsko dopolnjujeta, delavnica je posledično bolj razgibana. Učitelja v paru tudi bolje spremljata razpoloženje skupine in po potrebi prilagajata aktivnosti na delavnici.

Udeleženi in izvajalci skupaj sedijo v krogu ves čas, razen ko aktivnosti terjajo drugačno razporeditev. S sedenjem v krogu se želi poudariti enakopravnost vseh udeleženk in udeležencev in hkrati spodbuditi sodelovanje vseh.

Metode dela

- sedenje v krogu
- predstavitev/predavanje
- vodena diskusija
- delo v skupinah
- kritično opazovanje prostora in možnosti uporabe prostora ter ugotavljanje potreb uporabnikov prostora
- kritičen razmislek o vsebinah, ki so v šoli na voljo in ugotavljanje potreb dijakov v povezavi z vsebinami
- ustna in pisna argumentacija
- uporaba spletne aplikacije

Pripomočki za izvedbo in gradiva

- nabor vsebin za predstavitev in razpravo
- igra s kartami
- Power point predstavite procesa participativnega proračuna
- priročnik za izvedbo participativnega proračuna
- kontrolni seznam za izvedbo procesa participativnega proračuna
- delovni listi za izvedbo terenske vaje
- spletna aplikacija za vnos predlogov za participativni proračun

Koraki izvedbe delavnice

• • **ENOTA 1:** Učenje za participativno demokracijo, 1. del (45 minut)

Predstavi se namen in okvirni potek celotnega učnega modela in delavnice. Udeleženi se nato pogovarjajo in izmenjujejo izkušnje o odločitvah, ki so jih v življenju že sprejemali: za katero stvar so se že angažirali in s kakšnim razlogom; na kakšen način so to storili; za katere vsebine, pomembne za skupnost, bi se bili pripravljeni angažirati v prihodnje?

Pogovor se nato usmeri na različne oblike vladavine in tipe demokracije skozi zgodovino in danes. Kakšno participacijo so omogočali oz. omogočajo? Kdo je lahko participiral in kdo ne? Katera demokratična orodja so ljudem na voljo danes? Skozi razpravo se razišče obstoječe znanje in razumevanje udeleženih o navedenih temah. Razprava se vrši skozi izvedbo igre s kartami, kjer udeleženi iščejo pare kart (za vsak pojem iščejo ustrezen opis), med tem pa se ob moderaciji profesorjev vrši širša razprava.

• • **ENOTA 2:** Učenje za participativno demokracijo, 2. del (45 minut)

V drugi 45-minutni enoti se uvodoma izvede predavanje/predstavitev različnih oblik demokracije skozi zgodovino, različnih tipov demokracij, pogled na Slovenijo in predstavitev vzvodov oz. orodij participativne demokracije, ki jih imamo danes na voljo. Učitelj ob podajanju vsebin spodbuja dijake k razpravi - k vsakemu izmed predstavljenih pojmov je mogoče dodati znan primer iz zgodovine, poznano zgodbo, osebno izkušnjo.

Delavnica se nadaljuje s skupinsko vajo, skozi katero dijaki poskušajo izdelati okvirni načrt, kako bi se angažirali okoli nekega zanje pomembnega družbenega problema (vsebine, ki so jih izpostavili v začetni enoti delavnice) in kakšna demokratična orodja bi za ta namen lahko uporabili.

• • **ENOTA 3:** Participativni proračun v šoli, 1. del (45 minut)

Sledi prehod od teorije k praksi, a najprej uvod: izvede se splošna predstavitev procesa participativnega proračuna kot orodja za neposredno vključevanje ljudi v odločanje o porabi finančnih sredstev skupnosti, in še specifično - participativnega proračuna v (naši) šoli, kjer se učencem predstavi, v kakšnih okvirih bo ta proces potekal v njihovi šoli.

Sledi skupinska diskusija o tem, kakšna je šola, ki si jo dijaki želijo, s ciljem, da udeleženi konsenzualno oblikujejo neko skupnostno predstavo o tem, kakšna naj bo šola kot fizični prostor, šola kot prostor kakovostnega bivanja, šola kot

5. Obseg izvedbe – kdo sodeluje v participativnem proračunu

Participativni proračun v šoli je mogoče enostavno izvesti v enem samem razredu, a več učencev kot bo vključenih v proces, bolj bo ta proces demokratičen in bolj bodo odločitve izražale resnične potrebe skupnosti. Prav tako je treba določiti v okviru katerih vsebin se bodo učenci udeležili procesa izvedbe participativnega proračuna – bo to del rednega pouka, obveznih izbirnih vsebin, razrednih ur, predmetnega modula Aktivno državljanstvo?

Če se participativni proračun izvaja znotraj izobraževalnega modula Participativna demokracija za srednje šole, so v prvi fazi izvedbe (Izobraževanje, posvet in oblikovanje predlogov izboljšav), vključeni v proces dijakinje in dijaki tretjih letnikov, ki imajo na urniku predmet Aktivno državljanstvo. H glasovanju pa naj bodo vabljeni vsi dijaki šole, saj se predlogi sprememb, izboljšav dotikajo vseh, ki šolo uporabljajo, zato se naj o predlogih tudi vsi izrečejo. Seveda je mogoče, da se celoten proces izvede zgolj v krogu tretjih letnikov, a še enkrat je treba poudariti - odločitve bodo v vsakem primeru vplivale na vse.

Izvedbena ekipa naj presodi, kako široka naj bo vključenost učencev.

6. Način zbiranja predlogov v procesu participativnega proračuna

Določiti je treba način zbiranja predlogov. Najbolj učinkovito je, če si pri tem pomagamo z IKT orodji, a to nikakor ni nujno.

Obstajata (vsaj) dve možnosti zbiranja predlogov:

- učenci oddajajo predloge na papirnatih obrazcih, ki se hranijo pri izvedbeni ekipi;
- učenci oddajo predloge na specializirano, odprtokodno in zastonjsko spletno aplikacijo, ki mora biti zelo enostavna za uporabo in prilagodljiva.

V pilotni izvedbi PP na III. gimnaziji Maribor in tudi v vseh naslednjih izvedbah procesa, smo uporabili spletno aplikacijo Your Priorities, ki je enostavna za uporabo in omogoča, da lahko udeleženci procesa vidijo predloge projektov in jih tudi že komentirajo. Na ta način se v času, ko se predlogi zbirajo, med udeleženi v procesu lahko razvije razprava.

4. Izvedljivost: Kakšne predloge lahko učenci podajo v procesu participativnega proračuna

Ko določite višino sredstev, namenjenih za participativni proračun, je treba razmisliti, za kakšne vsebine se lahko sredstva porabijo. Osnovno merilo predstavljajo obstoječa zakonodaja ter šolski pravilniki – npr. šola lahko nameni svoj denar samo za projekte, ki se izvajajo pod njenim okriljem in na teritoriju šole. Zaradi tega je treba zavreči predloge, ki kršijo pravilnike in zakonodajo (npr. na šolah ne sme biti avtomatov s hrano in pijačo; izvedba projekta ne more posegati na lokacije, ki niso del šole ipd). Predlogi z vrednostjo izvedbe 0 evrov naj se prav tako umaknejo, saj bodo s svojo “brezplačno” specifikko vedno na končnem seznamu za izvedbo, tudi če ne bi prejeli prav nobenega glasu podpore. Dobre brezplačne lahko šola vedno izvede, tudi izven odločanja skozi PP. Smiselno je tudi postaviti zahtevo, da se predlogi oblikujejo v duhu spodbujanja večje solidarnosti na šoli in razvoja šolske skupnosti, v duhu vzajemne pomoči in sodelovanja. V izrednih primerih je mogoče postaviti še dodatne omejitve: npr. če bi bil del šole nekaj časa izvzet iz uporabe, bi lahko za to leto predpisali, da se predlogi ne nanašajo na ta del šole, ki ni v uporabi. **Bistvenega pomena je, da so projekti, uvrščeni na seznam za glasovanje, tudi izvedljivi, uresničljivi.**

Ni presenetljivo, na primer, da se razna vzdrževalna dela in popravila pogosto znajdejo med predlogi dijakov za participativni proračun, saj dijaki šolsko infrastrukturo nenehno uporabljajo in okvare hitro opazijo. Komisije pa izkazujejo tendenco, da se take predloge izključi iz glasovanja, češ, popravila bodo tako ali tako izvedena, to ni pravaboljšava. V pripravah na participativni proračun se lahko opredeli, da vzdrževalna dela niso vsebine za participativni proračun, če pa to poprej ni določeno in komunicirano, naj se takih predlogov kasneje ne izvzema s seznama za glasovanje, saj s tem komisija sama krši pravila in krha verodostojnost procesa, in verjetno prve izkušnje sodelovanja v demokratičnih postopkih. Naj dijaki na glasovanju pokažejo, koliko je takšna vsebina zanje prioriteta. Okvare in poškodbe se bodo slej kot prej odpravile, pa najsi bo to na podlagi poročanja vzdrževalcev na šoli, drugega osebja ali na podlagi predlogov dijakov.

prostor učenja ter šola kot prostor sodelovanja in druženja, da bodo v njej vsi enako dobro bivali, sobivali in se razvijali. Rezultat razprave je oblikovan okvirni “standard zelene šole”, ki ga bodo dijaki uporabili v nadaljevanju, ko bodo raziskovali odmike od tega standarda in predlagali konkretne rešitve, s katerimi bi zaznane odmike zmanjšali ali celo odpravili.

• • ENOTA 4: Participativni proračun v šoli, 2. del (45 minut)

Udeleženi v skupinski terenski vaji raziščejo šolski prostor in evidentirajo odmike od že oblikovanega standarda. Skupine pri opazovanju uporabljajo delovne liste, ki vsebujejo niz vprašanj za pomoč pri opazovanju in razmišljanju. Cilj naloge je prepoznati probleme, ovire, pomanjkljivosti in za vsako tako prepoznano vsebino opredeliti, (1) kaj konkretno je problem, (2) za koga to predstavlja problem in zakaj ter (3) kakšna rešitev se predlaga.

Sledi skupinska razprava, v kateri skupine najprej predstavijo svoja opažanja, ugotovitve in predloge za izboljšave, nato pa vsi skupaj skozi deliberacijo oblikujejo skupinski oziroma skupnostni dogovor, katere zaznane probleme so se kot skupnost odločili reševati skozi participativni proračun. Nastane seznam vsebin za reševanje.

• • ENOTA 5: Participativni proračun v šoli, 3. del (45 minut)

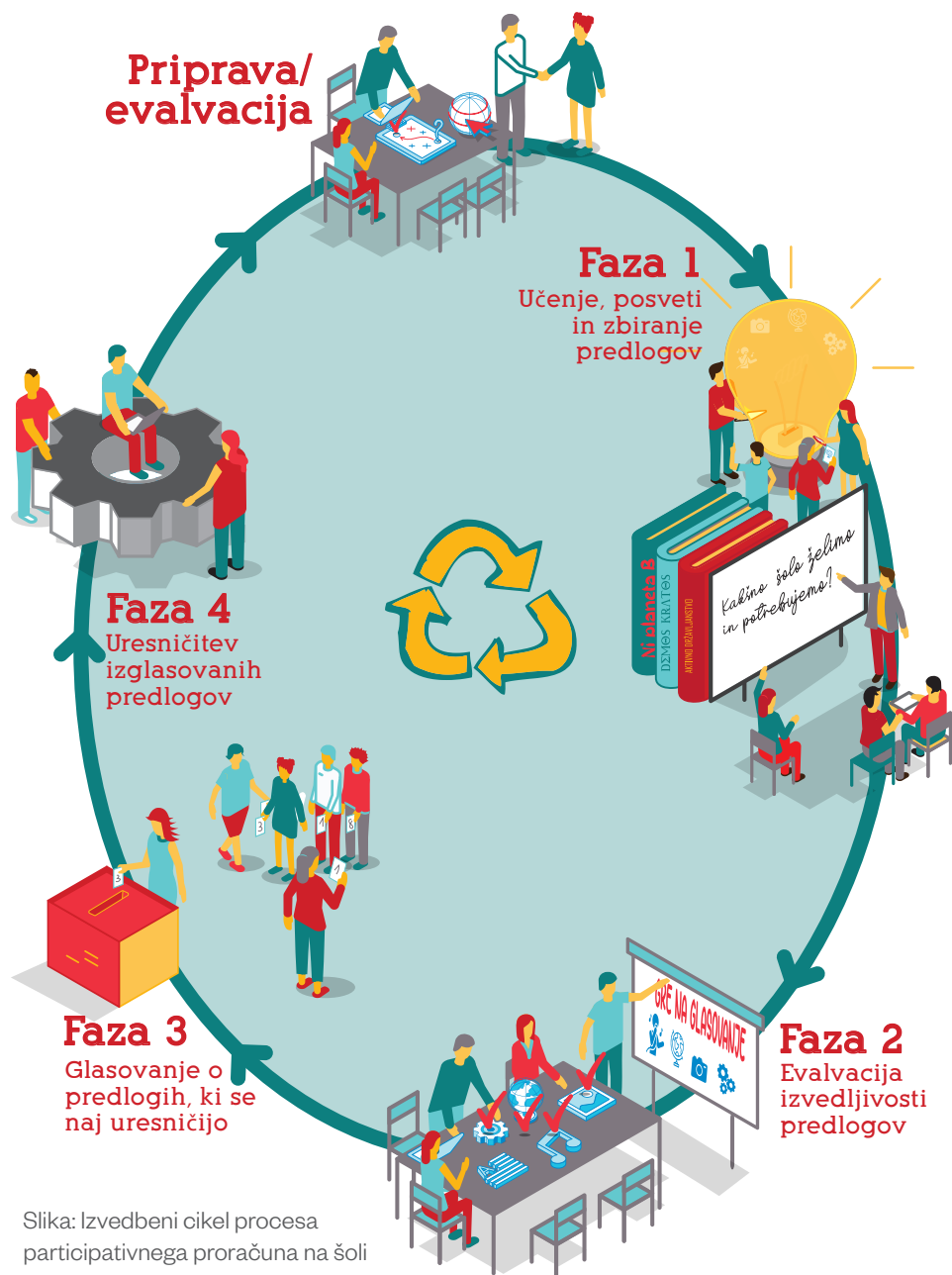
Razdeljeni v skupine, dijaki oblikujejo zbir informacij in argumentov, ki jih potrebujejo, da čim bolj jasno in prepričljivo formirajo predlog za participativni proračun. Takšne zbirke oblikujejo za vse točke s seznama vsebin, za katerega so se strinjali, da jih bodo skušali rešiti. Od njihovega vloženega truda je odvisno, kako jasno in prepričljivo bodo oblikovali predlog rešitve nekega zapaženega problema in v kolikšni meri bodo nato uspeli prepričati ostale dijake na šoli, ki se bodo kasneje udeležili glasovanja.

V nadaljevanju se dijakom predstavi spletna aplikacija Your Priorities, v katero dijaki nato vnesejo prej pripravljene vsebine. Uporabijo telefone, lahko tudi računalnik(e) v učilnici.

Udeležene se ob koncu delavnice spomni, kako se bo proces participativnega proračuna nadaljeval: do kdaj se izvajajo delavnice še v drugih oddelkih tretjega letnika, do kdaj se še zbirajo predlogi, rešitev za participativni proračun, kdaj bo izvedeno glasovanje o predlogih in kdaj bodo razglašeni rezultati glasovanja. Udeležene se še opomni, da bo z njimi komunicirala tudi komisija, ko bo pregledovala predloge in da je zaželeno, da sodelujejo pri uresničitvi projektov, ki so jih predlagali, v primeru, da bodo izglasovani kot prioritete.

Udeleženi izpolnijo še anketo, namenjeno oceni doseganja standardov znanja.

Izvedba participativnega proračuna na šoli

Slika: Izvedbeni cikel procesa participativnega proračuna na šoli

Možni kanali komuniciranja (obveščanje, vabljenje, informiranje): e-pošta, oglasne deske, informacijski monitorji, šolski radio, šolski socialni mediji, ...

Slika: zajem spletne strani Gimnazije nova Gorica: primer komunikacije. Objavljeno je vabilo h glasovanju, ki je služilo kot opomnik. Osebo vabilo, z vsemi potrebnimi informacijami je vsak izmed dijakov prejel na svojo e-naslov (vir: <https://www.gimng.si/>)

GIMNAZIJA NOVA GORICA

[AKTUALNO](#) | [O ŠOLI](#) | [DOKUMENTI](#) | [DOGAJANJE](#)

Sodeluj v participativnem proračunu na naši šoli

Avtor: I. V. | 29. Mar. 2024

Vabimo te, da sodeluješ v participativnem proračunu na naši šoli!
Kaj, kako, zakaj?!

Če obiskuješ tretji letnik, ti zadev ni treba posebej razlagat, če nisi tretji – POZOR! Prejšnji mesec so tretji letniki v okviru predmeta Aktivno državljanstvo razpravljali o tem, kako in zakaj bi se posameznik aktivno vključeval v skupnost, katere del je. Zato so se pogovarjali tudi o naši šolski skupnosti in o tem, kako in s čim bi dopolnili, izboljšali šolski prostor ali šolske vsebine, da bi od tega imeli koristi vsi, ki šolo obiskujete. Oblikovali so 48 takih predlogov za participativni proračun. Komisija je skupaj z ravnateljem pregledala oddane predloge. Morala je izločiti tiste predloge, katerih izvedba bi presejala finančna sredstva, ki so na voljo in tiste, ki so v trenutnih pogojih neuresničljivi ali pa niso v skladu s šolsko zakonodajo in predpisi. Nekaj predlogov je bilo po vsebini enakih in so zato združeni. Predlagali so tudi izboljšave, ki se tičejo vzdrževanja in popravil. Slišimo in bomo popravili!

Predlogi so zbrani, zdaj pa izberite tiste, kaj naj se uresničijo!

Na seznam za glasovanje se je na koncu uvrstilo 7 predlogov. Na voljo je 1500 evrov za uresničitev tistih predlogov, ki jim boste namenili največ glasov oziroma največ točk. Glasujete vsi dijaki gimnazije.

Kako poteka glasovanje?

Na voljo imaš 3 glasove, ki jih lahko deliš trem predlogom. Najljubšemu in po tvoje najbolj smotnemu predlogu podeliš 3 točke, drugemu takšnemu 2 točki in tretjemu 1 točko. Seznam predlogov najdeš spodaj.

Vsak naslov predloga je hkrati link do vsebine predloga – prosim oglej si vsebino. Ko sprejmeš odločitev, katerim trem predlogom grede tvoji glasovi, pa v obrazec za glasovanje (link do obrazca je še bolj spodaj) vneseš nazive teh treh predlogov.

Glasuješ lahko do srede, 3. 4. 2024, do polnoči na tej povezavi: <https://www.1ka.si/a/362cfa4a>

Seznam predlogov za glasovanje (s povezavo do predloga na portalu, kamor so bili vnešeni predlogi):

1. Šolski ples
2. Namestitev table, za krožke ki jih naša šola ponuja
3. Prostor za druženje v avli in pri ograji ob stopnišču
4. Krožek odrske tehnike
5. Ureditev šolskega atrija v prostor za druženje
6. Polnilna postaja za polnjene telefonov v avli
7. Prostor za učenje, namenjen dijakom

Sodeluj in glasuj!

3. Informiranost – učenci in dijaki morajo biti o izvedbi procesa PP primerno obveščeni

Le ustrezno obveščeni pripadniki šolske skupnosti bodo lahko kvalitetno in motivirano sodelovali v izvedbi participativnega proračuna. Učence, učitelje in druge šolske delavce je zato treba pravočasno in primerno obvestiti, da se bo na njihovi šoli začel izvajati participativni proračun, saj se bodo le tako vsi v polni meri udeležili procesa ali ga pomagali izvajati po najboljših močeh.

Izvedbena ekipa zato oblikuje tudi **načrt komuniciranja** in opredeli:

- **komunikacijo pred začetkom izvedbe procesa**, ko se z namero, razlogi in potekom procesa seznanijo vse na šoli (konferenca učiteljskega zbora, uvodno srečanje Dijaške skupnosti, prve razredne ure, ...);
- **komunikacijo v fazi glasovanja**, ko je potrebno h glasovanju o predlogih povabiti dijake na šoli in podati napotke, kako glasovati;
- **komunikacijo rezultatov glasovanja**, namenjeno vsem na šoli. V komunikaciji rezultatov naj bo predstavljen celoten proces izvedbe participativnega proračuna: kdo je podajal predloge in koliko jih je bilo podanih, koliko predlogov je končalo na seznamu za glasovanje in razlogi za spremembe med seznamom podanih predlogov in seznamom za glasovanje (zavrženi predlogi, združeni vsebinsko enaki predlogi, ...)
- **javne objave o poteku procesa participativnega proračuna in rezultatih**.

Pomemben del ima komunikacija v obliki informiranja in obveščanja tudi v fazi zbiranja predlogov. Tako kot v lokalnih skupnostih tudi na šoli ta faza najbolj učinkuje v povezavi z izobraževanjem. Na ta način so potencialni predlagatelji že tako in tako vključeni v izobraževanje in v okviru izobraževanja tudi ustrezno informirani o zbiranju predlogov.

Ker je transparentnost izvajanja participativnega proračuna izjemno pomembna, je informiranje o poteku izvedbe procesa in rezultatov procesa na javnem mestu nujna. Z objavo informacij vsaj na spletni strani šole je transparentnost zagotovljena.

Participativni proračun je mehanizem demokratičnega vključevanja ljudi v odločanje o porabi skupnih sredstev. Namen je, da se odločanje o porabi skupnih sredstev prenese neposredno na skupnost, pri čemer lahko skupnost predstavlja posamezna občina, šola, fakulteta, univerza, mladinski center, regija ali celotna država. V svojem bistvu je participativni proračun mehanizem, s katerim dobijo člani skupnosti možnost, da neposredno odločajo, kako in za katere vsebine porabiti del skupnih sredstev. Ker člani skupnosti sami določijo, katere investicije so v skupnosti najnujnejše in najbolj zaželeno, je to najboljše zagotovilo, da bodo uresničene investicije tudi najboljše odgovarjale na potrebe članov skupnosti.

Izvajanje participativnega proračuna v šoli mladim odpira prostor za participacijo in aktivno državljanstvo ter jim ponuja praktično izkušnjo sodelovanja v demokratičnem postopku, kjer so njihovi interesi zares slišani in tudi uresničeni.

Proces izvedbe participativnega proračuna poteka v štirih izvedbenih fazah, ki skupaj predstavljajo en cikel participativnega proračuna. Faze se ponovijo vsako šolsko leto. Vsaka faza je časovno zamejena. Kot vsak proces tudi ta zahteva predhodno pripravo, spremljavo in evalvacijo izvedbe na koncu.

Izvedba celotnega procesa je podrobneje opisana v priročniku za izvedbo participativnega proračuna v šoli, ki se tukaj nahaja pod poglavjem 5 - Učna gradiva in pripomočki. V nadaljevanju le na kratko:

•• **Priprava in evalvacija:** Vnaprej je treba jasno določiti vse parametre izvedbe, saj bomo na ta način zagotovili, da bo proces tekel nemoteno in da bodo, kot velja za procese neposrednega odločanja, dijaki lahko povsem samostojno sprejemali odločitve (oblikovali predloge in kasneje o njih glasovali). V ta namen se oblikuje izvedbena ekipa, ki jo sestavljajo predstavniki vodstva šole in šolskega sklada, učitelji (izvajalci predmeta Aktivno državljanstvo) ter predstavnik(i) dijaške skupnosti.

Enako pomembna kot priprava na proces je tudi evalvacija ob njegovem zaključku. Izvedbena ekipa procesni cikel zaključi z obdelavo rezultatov in povratnih informacij o izvedbi participativnega proračuna. Bolj pomembna kot vsebina predlogov, ki so jih dijaki izglasovali kot potrebno pridobitev v svoji šoli, je objektivna ugotovitev, da je proces potekal na način, da so dijaki imeli ves čas transparenten vpogled v to, kako proces teče, da so lahko med sabo komunicirali, da v vsebino njihovih predlogov ni nihče nepooblaščen posegal izven uvodoma dogovorjenih kriterijev in da so izglasovane vsebine dejansko zaživele. Ponavljanje postopka bo izpeljavo procesa soodločanja dijakov pri

zadevah šole postopoma izboljšalo, hkrati se bo dvignila kakovost sodelovanja in kakovost predlaganih vsebin.

• **Faza 1: Učenje, posveti in zbiranje predlogov**

V fazi, s katero se začne proces participativnega proračuna v šoli, se učenci seznanijo s procesom, se medsebojno posvetujejo o potrebah in željah, ki bi jih radi skozi participativni proračun naslovili in uresničili, formirajo predloge za zelene projekte in jih oddajo. Ta faza spada v terminski okvir delavnice. Zbiranje predlogov traja, dokler se ne zaključijo delavnice za vse razrede tretjega letnika.

• **Faza 2: Evalvacija izvedljivosti predlogov**

Ko se zbiranje predlogov zaključi, jih pregleda komisija (ki jo oblikuje izvedbena ekipa). Izloči samo tiste predloge, ki ne ustrezajo prej dogovorjenim kriterijem izvedljivosti, preveri pa ocenjeno vrednost predlogov. O vsebini predlogov se ne izreka. Po potrebi komunicira s predlagatelji. Komisija sestavi seznam predlogov za glasovanje.

• **Faza 3: Glasovanje o predlogih, ki se naj uresničijo**

Dijaki (tokrat vsi dijaki šole) z glasovanjem izbirajo med predlogi, ki bi jih najraje videli uresničene. Na podlagi rezultatov glasovanja nastane prioriteten seznam, kjer je na vrhu predlog z največ prejetimi glasovi. Šola bo uresničila toliko predlogov (po prioriteten lestvici navzdol), kolikor je na voljo finančnih sredstev, ki jih je šola omogočila za ta namen.

• **Faza 4: Uresničitev izglasovanih predlogov**

Predlogi, ki so bili izglasovani, da se jih uresniči, se umestijo v finančni načrt šole za prihodnje finančno obdobje. Pri finalizaciji predlogov in njihovi uresnitvi naj sodelujejo predlagatelji in tudi ostali dijaki, ki bi se želeli vključiti.

Participativni proračun v šoli je mogoče izvesti brez dodatnih stroškov, za katere bi bilo treba rezervirati še dodatna finančna sredstva. Zbiranje predlogov in glasovanje se izvedejo digitalno, IKT orodja so brezplačna, izvedbena ekipa proces izvaja v okviru delovnega/učnega časa, komunicira se v okviru razpoložljivih obstoječih kanalov, ki jih šola uporablja.

Kljub vsemu pa obstaja verjetnost, da stroški vendarle nastanejo, v primeru, če:

- je vendarle potrebno kompenzirati dodatne obremenitve ekipe,
- bi bilo potrebno ali željeno za izobraževanje in pomoč pri izvedbi angažirati zunanje izvajalce,
- nastanejo materialni stroški v primeru, če ne bi uporabili IKT orodij.

2. Časovni načrt izvedbe procesa participativnega proračuna

Ker šole finančne načrte sprejemajo za koledarsko leto, šolsko leto pa traja od septembra do junija, je pomembno zastaviti učinkovito časovnico izvedbe participativnega proračuna. Ustrezna časovna umestitev izvedbe participativnega proračuna v načrt aktivnosti šole je pomembna tudi zato, da prav vsi udeleženi v procesu - pri tem imamo v mislih dijake zaključnih letnikov, do odhoda iz šole tudi lahko vidijo in izkusijo rezultate.

Če načrtujemo izvedbo participativnega proračuna npr. v šolskem letu 2024/25, je najbolje, da imamo model izvedbe že pripravljen do konca šolskega leta 2023/24. Aktivnosti namenjene izvedbi participativnega proračuna se umesti v delovni načrt za šolsko leto 2024/25 in v novem šolskem letu lahko proces izvedbe participativnega proračuna gladko steče.

Najbolj učinkovito je, da potekajo izobraževanja, zbiranje predlogov in glasovanje med septembrom in do konca decembra. Konkretno vsebine, ki so bile izglasovane, se lahko nato lahko vključijo v finančni načrt šole za naslednje koledarsko leto, ki je takrat v fazi oblikovanja. Izglasovano se nato uresniči do konca naslednjega koledarskega leta.

enega predloga projekta. Drugi znesek se določi, ko (če) je želja zagotoviti, da se razpoložljiva sredstva porabijo za več izglasovanih projektov, ne le enega. Ocenjena vrednost izvedbe predloga in višina vseh razpoložljivih sredstev sta ob sami vsebini predlogov pomembna kriterija pri odločanju o prioritetah.

Pomembno je izpostaviti, da za izvedbo participativnega proračuna šola ne potrebuje in ne išče dodatnega denarja. Poglavitno je namreč, da se učence vključi v odločanje o porabi finančnih sredstev, ki jih že sicer ima v danem obdobju na voljo. Participativni proračun v šoli ni obstranski projekt dijakov, temveč naj z vidika finančnega načrtovanja predstavlja del aktivnosti, ki so potrebne za oblikovanja finančnega načrta šole. Če proces participativnega proračuna na šoli izvedemo pravočasno, lahko v finančni načrt šole vnesemo izglasovane predloge - to so konkretno opredeljene vsebine, ki jih je možno smiselno umestiti v finančni načrt.

Da je **finančni okvir za izvedbo participativnega proračuna jasno določen pred začetkom procesa** je še posebej pomembno, če želimo dijakom omogočiti kakovostno učno izkušnjo. Zakaj?

- Ker se na tak način jasno opredeli območje, znotraj katerega pride do delegiranja moči.
- Ker je dijakom omogočeno, da izkusijo še en vidik demokratičnega odločanja in sicer tehtanje, čemu dati prednost, ko so sredstva (torej možnosti) omejena.
- Ker je dijakom vnaprej na voljo informacija, s katero lahko tudi sami preverjajo in spremljajo, katere vse izglasovane vsebine se bodo lahko uresničile.

Ker je budget vnaprej jasno določen in so opredeljeni tudi parametri, v okviru katerih se bo izvedel celotni proces, izgine potreba po vmešavanju vodstva oziroma ne-dijakov v predlagane vsebine in odločitve dijakov, kar lahko ogrozi legitimnost procesa neposrednega odločanja o zadevah v skupnosti.

Kolikšna je primerna višina sredstev, o katerih lahko odločajo učenci sami, je odločitev posamezne šole. Praksa iz tujine kaže, da se v šolah višina sredstev, ki se jih namenja za izvedbo participativnega proračuna giblje od 500 € pa vse do 50.000 €. Za slovenske šole predlagamo višino razpoložljivih sredstev za izvedbo izglasovanih projektov okoli 5.000 € in navzgor, višina ocenjene vrednosti enega predloga pa se zameji pri polovici vseh razpoložljivih sredstev. Ne glede na višino sredstev zahteva izvedba participativnega proračuna enako količino časa, truda in dela.

5 • Učno gradivo in pripomočki za izvedbo izobraževalnega modela

Z izobraževalnim modelom Participativna demokracija za srednje šole želimo med mladimi spodbuditi kritično razmišljanje o demokraciji, demokratičnih procesih v družbi in demokratičnosti le teh, o prepletenosti ekonomske in politične sfere. Mladi bodo razumeli, da obstaja več vrst demokracij in demokratičnih procesov, pa tudi različnih demokratičnih in participativnih vzvodov in orodij, ki omogočajo aktivno, tudi neposredno participacijo. Skozi praktično izkušnjo sodelovanja v procesu neposrednega odločanja – v procesu participativnega proračuna, bodo pridobili osnovne kompetence za aktivno vključevanje v demokratične procese in motivacijo za nadaljnje soustvarjanje demokratičnih praks, za gradnjo bolj demokratične, aktivnejše in bolj vključujoče družbe.

• • 5.1 Nabor vsebin za predstavitev in razpravo

Vsebina, nanizana v nadaljevanju, predstavlja okvirni nabor tem za razpravo na delavnici.

5.1.1 Oblike demokracije in demokratični procesi

Poznamo več modelov demokracije, ki vsaka po svoje determinirajo ljudsko oblast. Sociologija in politologija ponavadi predstavljata pet dominantnih modelov. Gre za demokratične modele, ki so se razvili skozi dolgo zgodovino demokracije, od antike pa do današnjih dni. Predstavljeni bodo sledeči modeli:

- klasična demokracija,
- zaščitniška demokracija,
- razvojna demokracija,
- ljudska (participativna, neposredna) demokracija,
- liberalna demokracija.

• • Klasična demokracija

Temelji klasične demokracije so bili položeni v antični Grčiji, natančneje v največji in najmočnejši mestni državi oz. polis, v Atenah. Oblika neposredne demokracije, ki je bila značilna za Atene v petem in četrtem stoletju pred našim štetjem, se še vedno predstavlja kot idealni sistem ljudske participacije. Klasična demokracija je imela vpliv tudi na kasnejše mislece, predvsem na Jeana-Jacquesa Rousseauja in Karla Marxa. Bistvo atenske demokracije so predstavljali množični zbori državljanov. Vsi, ki so imeli status državljanov so lahko sodelovali pri sprejemanju najpomembnejših odločitev. Osrednji organ odločanja je predstavljala skupščina oziroma *eclesia*, člani katere so bili vsi državljani. Skupščina se je sestajala vsaj štiridesetkrat letno, ob tem, da so bili nujno potrebni funkcionarji, za krajši čas določeni z žrebom. Predloge je v odločanje pošiljal Svet, ki je bil sestavljen iz petdesetih državljanov. Funkcijo predsednika Sveta je vsak državljan lahko opravljal le enkrat v življenju, za en dan. Edino izjemo tu je predstavljalo deset najbolj usposobljenih vojaških generalov, ki so bili zaradi spretnosti in izkušenj lahko vnovič izvoljeni (Heywood 2007). Model klasične demokracije torej temelji na spodbujanju aktivnega državljanstva. Slednje spodbuja državljane k množični participaciji in prevzemanju odgovornosti za javno dobro. A bistveno je poudariti, da je atenska demokracija delovala v sužnjelastniški družbi, kjer je bila več kot polovica članov atenske družbe sužnjevi!

Eden najostrejših kritikov klasične demokracije je bil Platon. Slednji je napadel načelo politične enakosti, češ da množici primanjkuje izkušenj in modrosti za sprejemanje najpomembnejših odločitev. V to prepričanje ga je dodatno spodbudila usmrtitev njegovega učitelja Sokrata leta 399 pred našim štetjem. Sokrat je bil usmrčen zaradi škodljivega vpliva, ki naj bi ga imel zlasti na mladino. Spodbujal jih je h kritičnemu razmišljanju o tradicionalnih vrednotah, ki so temeljile na državni veri (Klosko 2012). Tudi če izvzamemo kritiko Platona o pomanjkanju modrosti in izkušenj širše množice je jasno, da klasična demokracija v pomembnih aspektih odstopa od moderne demokracije. Pri razmisleku o odnosu med posameznikom in polisom je prevladovalo mnenje, da lahko človek (pre)živi le znotraj politične skupnosti. Polis naj bi bil naravna stvaritev, posameznik pa naj ne bi bil samozadosten. Svobodo, moralno izpopolnjevanje in srečo naj bi posameznik lahko našel le znotraj polisa. Aristotel je tako zapisal, da je življenja izven polisa zmožen le bog ali pa zver. Prevladovalo je prepričanje, da je država nadrejena posamezniku. Država je nadzirala vse aspekte posameznikovega življenja – družbeno, družinsko, ekonomsko in versko. Nasprotij med posameznikom in družbo naj ne bi bilo, saj je vsak držav-

Parametri, katerih opredelitev in načrtovanje je pomembno za uspešno izvedbo procesa participativnega proračuna:

1. Finančni okvir: koliko sredstev bo šola namenila za izvedbo participativnega proračuna v šoli
2. Časovni načrt izvedbe procesa participativnega proračuna
3. Načini komuniciranja: informiranje učencev, učiteljev in drugih šolskih delavcev, motiviranje za participacijo in informiranje za zagotavljanje transparentnosti v procesu
4. Kakšne predloge lahko učenci podajo v procesu participativnega proračuna
5. Kdo vse v procesu sodeluje
6. Način zbiranja predlogov v procesu participativnega proračuna
7. Kontrola izvedljivosti predlogov in ocene stroškov izvedbe
8. Sistem glasovanja o predlogih za participativni proračun in postopek izvedbe glasovanja
9. Izvedba - uresničitev izglasovanih prioritet
10. Vsebina in oblika izobraževanja o participativni demokraciji

Uspešnost izvedbe participativnega proračuna je odvisna od aktivnega sodelovanja vseh vpletenih akterjev – učencev, učiteljev in vodstva šole.

1. Finance: koliko denarja bi morali nameniti procesu izvedbe PP?

Pri izvedbi participativnega proračuna je neobhodno, da se uvodoma določi finančni okvir - znesek, o katerem bodo lahko udeleženi v procesu odločali na način, da bodo najprej oblikovali predloge vsebin in nato glasovali o tem, katere izmed predlaganih vsebin tudi izvesti. Hkrati je pomembno, da se v zaključni fazi procesa ta znesek tudi zares porabi za uresničitev izglasovanih predlogov projektov. Participativni proračun v šoli je lahko uspešen le takrat, ko učenci odločajo o dejanskih sredstvih in lahko na koncu tudi vidijo rezultate procesa, v katerem so aktivno sodelovali.

Določita se dva zneska – eden predstavlja višino razpoložljivih sredstev za izvedbo izglasovanih projektov, drugi pa omejuje višino ocenjene vrednosti

znotraj zastavljenih okvirjev sodelujejo samostojno – sami predlagajo projekte izboljšav, med njimi nato z glasovanjem izberejo tiste, ki se jim zdijo najboljši oz. najbolj primerni in so na koncu, v okviru razpoložljivih sredstev, tudi izvedeni. Ostali v tem procesu nastopajo kot administrativna in strokovna pomoč pri oblikovanju seznama predlogov za glasovanje in na koncu kot skrbniki, da se izglasovani projekti ob sodelovanju dijakov tudi udejanjijo.

Participativni proračun kot orodje neposredne demokracije daje šoli pomembno priložnost, da svojim dijakom omogoči dejansko izkušnjo v demokratičnem procesu, s konkretnimi, realnimi učinki. Takšno priložnosti so za mlade, predvsem tiste, ki še niso polnoletni, redke.

Formirajte torej izvedbeno ekipo, ki oblikuje okvir za izvedbo participativnega proračuna v šoli.

Primerna ekipa, ki bo odgovorna za izvedbo celotnega procesa participativnega proračuna, je ključ za uspešno implementacijo participativnega proračuna na šoli. Ekipa naj ima vsaj tri člane.

Priporočljivo je, da je del ekipe:

- ravnatelj ali ravnateljica šole kot nosilec relevantnih informacij o financah in načrtih šole,
- učitelji predmeta Aktivno državljanstvo kot nosilci izobraževalnega dela procesa participativnega proračuna,
- predstavniki dijaške skupnosti kot nosilci komunikacije, ki o poteku participativnega proračuna informirajo ostale na šoli in motivirajo za sodelovanje v procesu.

V ekipi za izvedbo participativnega proračuna so lahko tudi zunanje osebe, če pri izvedbi procesa sodeluje oz. pomaga zunanja organizacija.

Izvedbena ekipa nastavi jasen okvir parametrov, znotraj katerega se izvede participativni proračun: določi finančni okvir, oblikuje časovnico izvedbe in opredeli načine komuniciranja; opredeli, kakšne predloge lahko učenci podajo in kdo bo to preveril, kdo v procesu sodeluje in kako lahko sodeluje. Opredeli se še časovnica uresničitve izglasovanih prioritet ter vsebina in oblika predhodnega izobraževanja.

ljan lahko neposredno sodeloval pri sprejemanju najpomembnejših odločitev. Posledično klasična demokracija ni poznala koncepta človekovih pravic kot to velja za moderne demokracije (Zajc 2005; Heywood 2007; Klosko 2012). Še en pomemben odmik klasične demokracije od moderne demokracije pa predstavlja dejstvo, da so status državljanov v polisu uživali le moški, rojeni v Atenah, starejši od 20 let. Ženske, tujci in sužnji niso uživali nikakršnih pravic. Sklepa se lahko, da so državljani Aten, torej moški starejši od 20 let, lahko toliko časa posvetili javnim zadevam zato, ker so jih sužnji odvezali fizičnega dela, ženske pa odgovornosti doma (Heywood 2007). Aristotel je nadvlado moških nad ženskami, otroci in sužnji označil za nekaj naravnega. Vloga žensk je bila torej povezana le z rojevanjem otrok in skrbjo za dom. Pogosto niso bile niti primarni objekt moškega poželenja, saj so ta "status" imeli mladi fantje.

• • **Zaščitniška demokracija**

Zaščitniška demokracija se od klasične demokracije razlikuje zlasti v tem, da ni dajala več osrednjega poudarka politični participaciji posameznika, temveč se je demokracija spremenila bolj v nekakšen mehanizem za zaščito posameznika pred vpletanjem oblasti v njegovo življenje. Takšno dojetje demokracije je značilno za klasični liberalizem, katerega osrednji cilj je zagotoviti karseda obširen prostor posameznikove svobode (Heywood 2007). Začetki te misli segajo v šestnajsto stoletje, ko je vzniknil koncept naravnih pravic. Slednji poudarja pravice posameznika do življenja, svobode in zasebne lastnine. Moč naravnih pravic je v tem, da so bile prepoznane kot pravice, ki so bile ljudem dane od Boga, zato jih nobena oblast ni smela kršiti. Pri razpravah o pravici ljudstva do upora proti oblastem je bila prav kršitev naravnih pravic pogosto tista, ki je ljudstvu dajala pravico do upora. Med protagoniste zaščitniške demokracije se uvrščajo imena kot so John Locke, Jeremy Bentham in James Mill. Locke je zagovarjal omejeno oblast. Slednja naj bi poskrbela "le" za zavarovanje naravnih pravic. Naloge oblasti naj bi torej obsegale vzdrževanje javnega reda in zaščito zasebne lastnine, zagotavljanje obrambe pred zunanjimi sovražniki in poskrbeti, da bi se dogovori spoštovali. Locke je sicer zagovarjal pravico do volilne pravice, toda le za tiste, ki so posedovali lastnino. Širšo podeljeno volilno pravico sta zagovarjala pionirja utilitarizma Jeremy Bentham in James Mill. Bistvo utilitarizma predstavlja egoističen in racionalen posameznik, ki deluje v smeri krepitve dobrega, tj. užitka in preprečevanja slabega, tj. bolečine. Najpomembnejši pokazatelj užitka in bolečine naj bi bil denar. Bentham je sicer določil še kar nekaj pokazateljev, vendar je jasno, da je denar najpomembnejši

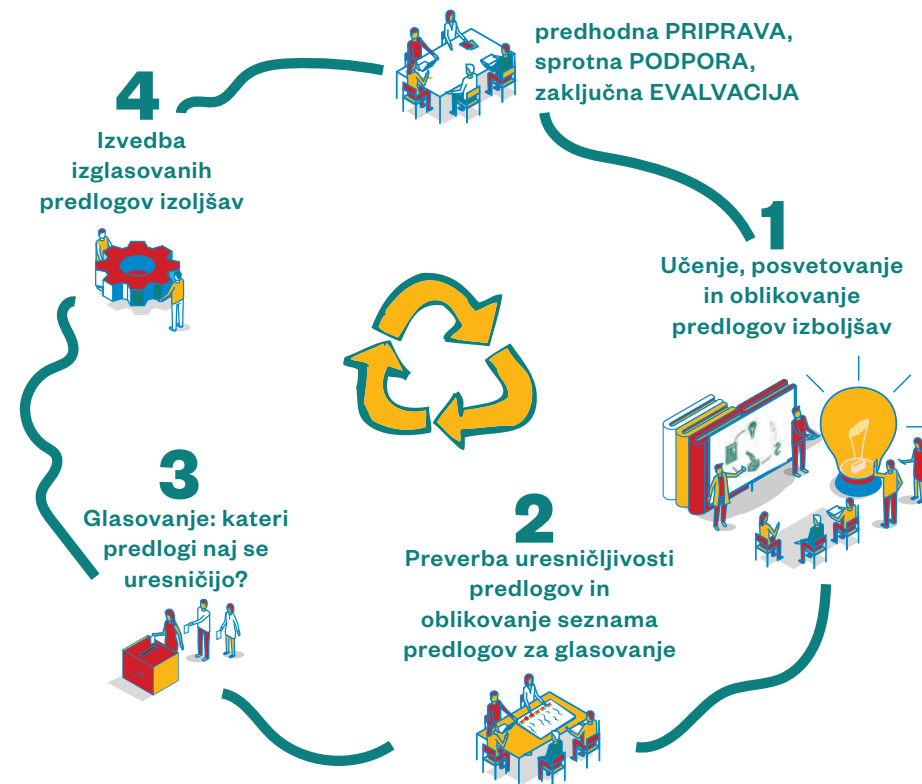
(Macpherson 2012). Torej, ker je vsak posameznik dovzeten za užitek in bolečino naj se volilna pravica določi univerzalno. S tem naj bi se uresničilo načelo največje sreče za največje število ljudi. Posameznik naj bi postal v celoti odgovoren za lasten družbeni in ekonomski položaj. Slednje pomeni, da je zaščitniška demokracija kompatibilna z *laissez-faire* kapitalizmom in ekonomskimi teorijami Adama Smitha in Davida Ricarda (Heywood 2007). Model zaščitniške demokracije torej želi predvsem zaščititi svobodo posameznika pred samovoljo oblasti in ostalih posameznikov.

• • **Razvojna demokracija**

Model razvojne demokracije se, za razliko od modela zaščitniške demokracije, poleg razvoja dobrobiti posameznika ukvarja tudi z dobrobitjo celotne skupnosti. Eno radikalnejših razvojnih teorij demokracije je ustvaril Jean-Jacques Rousseau. Njegove ideje so pomenile precejšen odmik od liberalnih modelov in so pomembno vplivale na kasnejše mislece, od marksistov, anarhistov do tako imenovane nove levice v šestdesetih letih dvajsetega stoletja. Rousseau je demokracijo dojemal kot sredstvo za doseganje svobode posameznika. Bistvo njegove teorije predstavlja težnja po spodbujanju aktivnega državljanstva, kar pomeni spodbujanje posameznikov k neposredni politični participaciji, torej k soustvarjanju zakonskih pravil, ki so obvezujoča za vse državljane. Rousseau je bil oster kritik predstavniške demokracije, ki je bila v domeni liberalnih modelov demokracije. V svojem famoznem delu *The Social Contract* je takole kritiziral angleško volilno prakso: *“Prepričanje Angležev, da so svobodni, je velika napaka; svobodni so le takrat kadar volijo njihove člane parlamenta; takoj, ko so ti izvoljeni, so ljudje zaslužjeni.”* (Rousseau v Heywood 2007, 78).

Osrednji element njegove teorije je “splošna volja”. Slednja naj bi predstavljala resnično voljo posameznikov, ki je “očiščena” sebičnih interesov posameznikov. “Splošna volja” torej ne predstavlja agregata individualnih interesov, temveč gre za nekakšno ravnotežje znotraj posamičnih interesov, ki je “očiščeno” nasprotujočih si, sebičnih interesov. Pomembno torej je, da znotraj “splošne volje”, ki se ji morajo podrediti vsi državljani, ni prostora za zasebne interese. Izogniti se je potrebno močnim interesnim skupinam, za katere obstaja nevarnost, da bi lastne interese vsiljevale celotni družbi.

Manj radikalno teorijo pa je razvil John Stuart Mill. Njegova teorija razvojne demokracije bi bila kompatibilna s predstavniškim načinom vladanja. Mill je

Načrtovanje in koordinacija: oblikujte izvedbeno ekipo

Pri načrtovanju participativnega proračuna (PP) v šoli je treba vnaprej jasno določiti vse parametre izvedbe, saj bomo na ta način zagotovili, da bo proces tekel nemoteno in da bo prinesel pozitivne rezultate.

Potrebno je vnovič izpostaviti, da je participativni proračun orodje neposredne demokracije in predstavlja priložnost, da ljudje v neki skupnosti (v tem primeru dijaki) neposredno odločajo o porabi skupnostnih sredstev, ki so na voljo – brez obvodov, brez posrednikov. Potrebno je zato jasno zastaviti okvirje, znotraj katerih se dijakom omogoči oddaja predlogov in glasovanje o predlogih projektov, čemur na koncu sledi izvedba izglasovanih predlogov. Predvsem je treba upoštevati obstoječo šolsko zakonodajo, podzakonske akte in pravilnike posamezne šole ter določiti višino sredstev, o porabi katerih bodo lahko dijakinje in dijaki v procesu participativnega proračuna odločali. Diakinje in dijaki nato

6 • Model izvedbe participativnega proračuna v šoli (splošne smernice)

Proces izvedbe participativnega proračuna torej poteka v štirih izvedbenih fazah, ki skupaj predstavljajo en cikel participativnega proračuna. Faze se ponovijo za vsako šolsko leto. Vsaka faza je časovno zamejena.

1. Faza: Učenje, posveti in zbiranje predlogov

V fazi s katero se začne proces se učenci seznanijo s participativnim proračunom, se medsebojno posvetujejo o potrebah in željah, ki bi jih radi skozi participativni proračun naslovili, formirajo predloge za zelene projekte in jih oddajo.

2. Faza: Evalvacija izvedljivosti predlogov

Ko se konča zbiranje predlogov, jih pregleda komisija. Izloči tiste predloge, ki ne ustrezajo prej dogovorjenim kriterijem izvedljivosti in preveri ocenjeno vrednost predlogov, o vsebini predlogov se ne izreka. Komisija sestavi seznam predlogov za glasovanje.

3. Faza: Glasovanje o predlogih, ki se naj uresničijo

Dijaki z glasovanjem izbirajo med predlogi in na podlagi rezultatov glasovanja nastane prioriteten seznam predlogov, kjer je na vrhu predlog z največ prejetimi glasovi. Šola bo uresničila toliko predlogov (po prioritetni lestvici navzdol), kolikor jih bo mogoče izvesti v okviru vnaprej določenih finančnih sredstev.

4. Faza: Izvedba

Predlogi, ki so bili izglasovani, da se jih uresniči, se umestijo v finančni načrt šole za prihodnje finančno obdobje. Pri izvedbi naj sodelujejo predlagatelji in tudi ostali dijaki, ki bi se želeli vključiti.

Predhodna priprava, sprotna podpora in zaključna evalvacija so neobhodne aktivnosti, če želimo, da je proces participativnega proračuna (kot vsi ostali) uspešno izveden in izvajan v želji po izboljševanju procesa na podlagi pridobljenih izkušenj in evalvacije le teh. V te aktivnosti je pretežno vpletena izvedbena ekipa (več v nadaljevanju), čeprav dobro vemo, da se večji uspehi kažejo z sodelovanjem vseh.

demokracijo dojemal predvsem kot izobraževalni proces, preko katerega bi posameznik dosegel izpopolnjenje. Zagovarjal je univerzalno volilno pravico, ki bi jo pridobili tako moški kot ženske, izključeni bi bili le nepismeni člani družbe. Ni pa Mill verjel v politično enakost državljanov, saj je zagovarjal neenako volilno pravico: nekvalificirani delavci bi na volitvah imeli en glas, kvalificirani delavci dva, visoko izobraženi posamezniki pa pet ali šest glasov. To je posledica njegovega nezaupanja v demokracijo oziroma njeno dovzetnost za ogrožanje svobode posameznika ali pravic manjšin (Heywood 2007; Ryan 2012; Klosko 2012).

• **Ljudska in participativna/neposredna demokracija**

Model ljudske demokracije je bil izpeljan iz narodnoosvobodilnih bojev pod vplivom socializma. Termin je bil uporabljen za opis težnje po vzpostavitvi družbene enakosti skozi kolektivno lastništvo. Karl Marx je pričakoval, da se bo odprava kapitalizma odrazila v vzponu pristne demokracije. Meščansko demokracijo naj bi nadomestila proletarska demokracija, ki bi se vzpostavila v obdobju prehoda med kapitalizmom in komunizmom. To prehodno obdobje je Marx poimenoval diktatura proletariata. Marx ni opisal, kako bi bila družba v prehodnem obdobju organizirana, vsaj grob opis pa lahko razberemo iz njegovega občudovanja pariške komune iz leta 1871, ki je temeljila na neposredni demokraciji. Diktatura proletariata bi se končala s tem, ko bi izginila nasprotja med družbenimi razredi – kapitalisti in delavstvom. Slednje je podlaga za admiranje države, ki bi v komunizmu postala odveč (Heywood 2007). Odpravljene bi bili vsi represivni državni organi – policija, vojska, sodstvo. Ostala bi le nekakšna oblika administracije, ki ne bi imela politične vloge. Njena glavna naloga bi bila koordinacija gospodarske politike.

Drugi vplivni teoretik modela ljudske demokracije je Vladimir Iljič Lenin. V resnici so se komunistične države v dvajsetem stoletju bolj naslonile na njegove ideje kot na ideje Karla Marxa. Lenin je napisal teorijo komunistične partije, politične stranke, ki bi predstavljala avantgardo delavskega razreda. Le komunistična partija naj bi bila tista, ki zmore zagovarjati resnične interese delavskega razreda in realizirati revolucionarni potencial množic.

Participativne demokracije ne moremo popolnoma enačiti s konceptom ljudske demokracije. Izvor participativne demokracije je povezan z izvorom klasičnega koncepta demokracije, ki v ospredje postavlja idejo o aktivnem državljanstvu. Slednje je povezano z idejo o množični politični participaciji, kar pomeni, da se spodbuja posameznike k aktivnemu vključevanju v procese

odločanja o javnih zadevah. Ta atenski aspekt se še danes pojavlja v različnih razpravah o participativni demokraciji. Gre za tako imenovani klasični koncept neposredne demokracije. Ta ne predvideva delovanja političnih strank, glasovanje se ureja po načelu vsi o vsem, za spremembo od Aten pa bi bile politične pravice podeljene bistveno širše.

Participativna demokracija je režim, v katerem odrasli državljani razpravljajo in odločajo o najpomembnejših političnih odločitvah (Budge 1996). Razpravljanje in odločanje o najpomembnejših političnih odločitvah dandanes pogosto dojemamo kot dejavnosti, ki se večinoma odvijajo v predstavniških institucijah, kar je posledica dejstva, da je danes večina držav vezanih na **koncept posredne oziroma predstavniške demokracije**. Posredna oblast tudi v posrednih demokracijah izhaja iz ljudstva, a povečini ljudstvo te iste oblasti ne izvršuje neposredno, temveč posredno, preko posameznikov, ki so izvoljeni na svobodnih in kompetitivnih volitvah. Najpomembnejše politično opravilo za večino državljanov v sodobnih predstavniških političnih sistemih tako predstavlja udeležba na volitvah. Volitve so nekakšen mehanizem, preko katerega ljudstvo prenese pooblastilo na določene posameznike z namenom, da bi ti posamezniki razpravljali in odločali o javnih zadevah. To pooblastilo se podeli za določen čas, kar volilnemu telesu omogoča, da presodi delovanje teh posameznikov v času, ko so podeljena pooblastila izvrševali. Kritiki posredne demokracije najpogosteje kritizirajo posledico le te - to pa je pasivnost posameznega državljana. Pasivnost izhaja iz dejstva, da se volitve odvijajo le vsakih nekaj let, čas med enimi in drugimi volitvami pa za povprečnega državljana pomeni predvsem čas, v katerem ne more bistveno vplivati na politične procese.

Koncept participativne demokracije pa, ravno nasprotno od koncepta posredne demokracije, spodbuja posameznega državljana k aktivni udeležbi v procesu odločanja o javnih zadevah. Participativna demokracija se, na valovih tehnološkega razvoja in vedno večjega dostopa do informacij, širi (Budge 1996; Haskell 2001; Matsusaka in Lupia 2004; Matsusaka 2005). Zastavlja se vprašanje, zakaj bi le peščica posameznikov odločala o javnih zadevah in ne vsi, ki jih te odločitve obvezujejo. Zagovorniki participativne demokracije pogosto poudarjajo, da vedno višja izobraženost državljanov, dostopnost informacij in tehnološki napredek lahko privedejo do koncepta participativne demokracije, ki bi v praksi dobro deloval. Parlamenti bi se spremenili v posvetovalne institucije, preko tega pa bi vpliv izgubile tudi politične stranke, saj njihovi člani ne bi več imeli neposrednega vpliva na sprejemanje

Učenci namreč občutijo, da so skozi participativni proračun v svoji šoli dobili resničen glas pri (so)odločanju, saj so z vključitvijo v proces doživeli praktično izkušnjo demokracije v akciji, s čimer so razvijali veščine aktivnega državljanstva in druge demokratične veščine. Te ugotovitve je potrdila tudi pilotna izvedba participativnega proračuna na III. gimnaziji Maribor, nato pa še pet izvedenih procesov v šolskem letu 2023/2024 - kjer sodelujoči učenci niso poročali samo boljšega znanja o možnostih aktivne participacije v različnih oblikah demokratičnih procesov, temveč tudi večjo motivacijo, da se v te procese aktivno vključijo.

Proces participativnega proračuna šoli omogoči, da v svoj letni finančni načrt vključi konkretne vsebinske prioritete, ki jih je kot take samostojno opredelila (torej skozi participativni proračun) celotna dijaška skupnost.

4 • Kaj je participativni proračun v šoli in kaj prinaša?

Participativni proračun v šoli je praktičen proces učenja mladih o demokraciji. Predstavlja mehanizem vključevanja učencev v odločanje o porabi finančnih sredstev, ki jih ima šola na voljo za svoje delovanje. Osnovni namen participativnega proračuna v šoli je prenos sprejemanja nekaterih odločitev neposredno na učence. Učenci dobijo možnost, da skozi proces neposrednega odločanja predlagajo in kasneje z glasovanjem izberejo, za kakšen namen in za kakšne ideje, ki jih je mogoče uresničiti v šolskem okolju, bo porabljen del finančnih sredstev šole.

Šolski sistem igra ključno vlogo pri vzgoji mladih v polnopravne člane družbe, ki bodo zmožni sodelovati v družbenopolitičnem življenju in sprejemati odločitve, ki bodo risale pot razvoja družbe v prihodnosti. Demokratična družba potrebuje državljane, pripravljene aktivno sodelovati v procesih demokratičnega odločanja, a se je tudi demokracije in participacije v demokratičnih postopkih treba naučiti. Participativni proračun v šoli ponuja prav to - učenje demokratičnega procesa v praksi. Gre za teoretični in praktični proces, v katerem se učenci učijo in zelo aktivno sodelujejo, konkretni rezultati izpeljanega procesa pa so jasno vidni. Ne gre za simulacijo ampak za konkretno izkušnjo sodelovanja v demokratičnem procesu.

Participativni proračun v šoli je pomemben tudi z vidika grajenja vključujočih partnerstev med učenci, učitelji in drugim šolskim osebjem pri sprejemanju odločitev o razvoju in delovanju šole. Študija harvardske univerze je pokazala, da je razvoj samostojnega aktivnega delovanja oz. aktivne participacije enako pomemben kot npr. merjenje znanja z ocenami pri ustnih in pisnih preizkusih znanja (Ferguson in drugi, 2015). Raziskovalci in učitelji so v zadnjih letih prav tako zagovarjali, naj šole v svoje programe vključijo kritično mišljenje, argumentirano razpravo, aktivno sodelovanje in ustvarjalnost, saj so bile vse te veščine prepoznane kot ključne za uspeh v življenju, ker gradijo ljudi, ki bodo aktivno sodelovali v in prispevali k razvoju družbe, v kateri živijo (Golinkoff and Hirsh-Pasek, 2016). Participativni proračun v šoli je proces, ki gradi in krepi vse prej omenjene veščine, znanja in spretnosti.

Praksa prav tako kaže, da imajo učenci šol, kjer izvajajo participativni proračun, več znanj in spretnosti za aktivno udejstvovanje v demokratičnih procesih in za aktivno državljanstvo.

javnih politik. Zdi se, kot da bi se slika obrnila – ljudstvo pridobi neposredni vpliv, politične stranke pa zgolj posrednega.

Participativna demokracija je torej demokratični koncept, ki v osrčje lastnega bistva postavlja aktivno vlogo posameznika v procesih javnega odločanja. Mehanizem preko katerega državljan lahko aktivno sodeluje v omenjenih procesih predstavlja politična participacija. Politično participacijo lahko opišemo kot "vključenost posameznika v politični sistem na različnih ravneh dejavnosti, od popolnega nezanimanja do zasedanja politične funkcije" (Della Porta 2003, 64). Milbrath (1982) je definiral več vrst politične participacije, med konvencionalne možnosti politične participacije je tako uvrstil naslednje aspekte: izpostavljanje političnim izzivom, volitve, odpiranje politične razprave, prepričevanje drugega, kako naj voli, nošnja politične značke, stik s političnim funkcionarjem ali voditeljem, denarni prispevki politični stranki, udeležba na političnem zborovanju, posvečanje časa volilni kampanji, vstop med aktivno članstvo politične stranke, udeležba na političnih zborovanjih, zbiranje denarja za politične namene, kandidiranje za voljeno funkcijo, prevzemanje političnih ali strankarskih funkcij. Nadalje pa obstajajo tudi nekonvencionalne oblike politične participacije. Med slednje štejemo: pisma bralcev, sodelovanje v bojkotu, samozmanjševanje davkov ali najemnin, zasedba poslopij, cestne zapore, podpisovanje peticij, sedeči protesti, udeležba v divjih stavkah, udeležba v mirnih sprevodih, povzročanje škode na gmotnih dobrinah, nasilje zoper ljudi (Dalton v Della Porta 2003, 69).

• • **Liberalna demokracija**

Področje demokratične teorije je zelo pestro. A za liberalno demokracijo lahko rečemo, da znotraj te pestrosti brez dvoma prevladuje. Gre za preprosto dejstvo, da je liberalna demokracija danes prisotna, v takšni ali drugačni različici, v skorajda vseh razvitih kapitalističnih državah na svetu, vključno z nekdanjimi komunističnimi državami vzhodne Evrope, ki so bile del interesnega območja Sovjetske zveze. Po padcu berlinskega zidu in železne zavesje je leta 1989 Francis Fukuyama v svojem znamenitem članku z naslovom *The End of History*, kot posledico prevlade liberalne demokracije v svetu političnih idej, napovedal konec zgodovine. Takšna teza je sicer prenačljiva, saj obstaja vrsto drugih konceptov, ki kritizirajo liberalno demokracijo.

Liberalni del liberalne demokracije se je zgodovinsko v mnogih državah razvil, preden so te države postale demokratične. Tako so na primer ustavno oblast

vpeljali v mnogih zahodnih državah že v devetnajstem stoletju, vendar pa so volilno pravico, ki je danes v njeni univerzalni obliki nepogrešljivi del liberalne demokracije, imeli le moški, ki so posedovali lastnino. V Švici, ki mnogim državam danes predstavlja zgled, so ženske volilno pravico dobile šele leta 1971.

Liberalni aspekt znotraj liberalne demokracije temelji na načelu omejene oblasti. Liberalizem oblast sprejema kot nujno zlo, ki je venomer dovzetna za to, da se spremeni v tiranijo, ki bo posamezniku odvzela prepotrebni zasebni prostor. Iz tega razloga znotraj liberalne demokracije obstaja vrsta institutov, ki varujejo posameznika pred samovoljo oblasti, to so ustavno določene pravice posameznika, neodvisno sodstvo, vpeljan sistem zavor in ravnovesij med državnimi organi oziroma vejami oblasti, ki preprečuje prevlado enega oblastnega sistema nad drugimi. Pomembno je tudi spoštovanje civilne družbe, ki temelji na civilnih svoboščinah in spoštovanju zasebne lastnine, s strani liberalnodemokratskih režimov (Heywood 2004).

Demokratični del liberalne demokracije pa temelji na institutu volitev kot javnega odraza sprejemanja politične avtoritete. Vsakršno odrekanje volilne pravice, ki bi temeljila na neodobravanju določenega spola, rase, veroizpovedi ali ekonomskega položaja, je za liberalnodemokratske režime nesprejemljivo. Volitve morajo biti kompetitivne, torej volivcem morajo omogočati zadostno izbiro med posameznimi političnimi strankami in kandidati za javne funkcije (prav tam).

5.1.2 Katere vzode participativne demokracije že imamo na voljo?

Skladno z ustavo ima v Republiki Sloveniji oblast ljudstvo. Ljudstvo oblast izvršuje na posreden način preko volitev, na neposreden način pa preko zakonodajne iniciative, peticij, zbora občanov in najpomembnejše – preko referendumov. Pri referendumu gre za oblika neposrednega odločanja volivcev o pravnem aktu ali o drugem vprašanju, ki je pomembno za družbeno skupnost. Omenjeni pravni akt je lahko zakon, ustava, občinski akt ali drug pravni akt.

• • Referendum

Referendum je ena od oblik neposredne demokracije, ki jo lahko uporabimo na državni in na lokalni oziroma občinski ravni. Na državni ravni sodelujejo vsi

participacijo, mladi iz njega izstopijo nevajeni participacije v demokratičnih procesih. Posledično imajo zelo nizko sposobnost aktivnega državljanstva in nizko sposobnost za aktivno udeleževanje v politiki. A praktična izkušnja pilotne uvedbe participativnega proračuna v šole na III. gimnaziji Maribor nam je jasno pokazala, da si mladi participacije želijo, so zanj motivirani in da jih politični procesi ter demokratično odločanje zanimajo, če so jim le ponujeni prostor, priložnost in ustrezna struktura za to, saj se je v postopek izobraževanja o demokraciji, participativnem proračunu in v praktično izvedbo participativnega proračuna vključilo kar 74 odstotkov dijakov III. gimnazije Maribor od 1. do 3. letnika, v nadaljnjih izvedenih procesih pa se je udeležba gibala med slabimi 40 in 80 odstotki.

Pilotna uvedba PP v šolo je torej pokazala, da gre za zelo učinkovit način:

- **izobraževanja mladih o demokraciji in različnih možnostih demokratičnega odločanja,**
- **motiviranja mladih za aktivno participacijo v demokratičnih procesih,**
- **praktične izvedbe demokratičnega procesa na šolah,**
- **vključevanja mladih v demokratično odločanje,**
- **vključitve mladih v odločanje o porabi dela finančnih sredstev šole,**
- **priprave mladih na aktivno državljanstvo.**

3 • Participativni proračun v šoli kot način spodbujanja mladih za participacijo v demokratičnih procesih in aktivno državljanstvo

Mladi v sodobni družbi se čutijo odtujeni od političnih procesov, prek katerih upravljamo s skupnimi družbenimi zadevami in sprejemamo odločitve, kar potrjujejo tudi številne raziskave (Kimberlee, 2002; Stoker, 2006). Mladi prav tako ne izkazujejo interesa za obstoječe politične procese in aktivno sodelovanje v njih (Amnå in Ekman, 2015; Henn idr., 2005). Študije, ki se usmerjajo v merjenje politične participacije mladih prek njihove udeležbe na volitvah ali vpetosti v druge konvencionalne oblike političnega sodelovanja (Pintor idr., 2006; Wattenberg, 2020), ugotavljajo problematično nizko volilno udeležbo mladih v mnogih demokratičnih okoljih. Kot je pokazala domača raziskava Mladina 2020, so mladi precej manj politično aktivni kot druge starostne skupine. A hkrati vse več študij (Banjac, 2016; Kennelly, 2011; Pickard, 2019; O'Toole, 2015) prepričljivo argumentira, da mlade privlačijo neformalni in alternativni načini sodelovanja v političnem življenju. V tej smeri uveljavljene raziskave ugotavljajo, da mladi iščejo vedno nove načine za udeležbo v političnem življenju. Velik faktor neudejstvovanja mladih je predvsem pomanjkanje političnega prostora in mehanizmov, ki bi jim mladi zaupali in v njih videli priložnost za uresničevanje svojih interesov. V izobraževalnem sistemu skoraj povsem izostanejo tako teoretične kakor tudi praktične vsebine, ki bi mlade učile o različnih načinih in oblikah demokratičnega (so)odločanja. Kot nam je pokazala Analiza formalnih in neformalnih izobraževanj in usposabljanj v Sloveniji ter smernice za razvoj učni načrti v slovenskih šolah kot možnost sodelovanja v demokratičnih procesih obravnavajo zgolj koncept volitev, pri drugih oblikah demokratičnega udejstvovanja pa vsebine umanjajo, še posebej praktične aplikacije le-teh. Tudi šolska zakonodaja demokracije skoraj ne omenja – v Zakonu o osnovni šoli se beseda demokracija pojavi le enkrat, enako v Zakonu o gimnaziji, Zakonu o poklicnem in strokovnem izobraževanju ter Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, participacije pa v omenjeni zakonodaji sploh ni moč najti.

Ker nudi obstoječi šolski sistem le zelo omejene možnosti za učenje o demokraciji ter nobene možnosti za konkretno in neposredno demokratično

državljeni in državljanke z volilno pravico, na loknem nivoju pa občani ki imajo v občini volilno oziroma glasovalno pravico (kar determinira stalno prebivališče). Glasovanje je tajno in zasebno. Glasuje se z oddajo glasovnice, pri čemer morata biti zagotovljeni svoboda odločanja in tajnost glasovanja.

Referendume obravnava zakon o referendumu in o ljudski iniciativi, referendum o ustanovitvi občine pa ureja poseben zakon. Enako velja za referendum znotraj samoupravne lokalne skupnosti. Zakon ureja tudi glasovanje, ugotavljanje izida glasovanja, postopek in organe za izvedbo, varstvo pravice glasovanja. Razpisan je lahko na celotnem območju države ali na določenem ožjem območju, če vprašanje zadeva samo njegove prebivalce in prebivalke.

Poznamo referendum o spremembi ustave, zakonodajni referendum, referendum o mednarodnih povezavah in posvetovalni referendum.

Referendum o spremembi ustave (ustavodajni ali konstitutivni referendum) se razpiše na zahtevo vsaj 30 poslancev državnega zbora, z namenom, da o spremembi ustave, ki jo je sprejel državni zbor, odloči ljudstvo, preden bi sprememba stopila v veljavo. Zahtevo za razpis referenduma je mogoče vložiti v sedmih dneh po sprejetju ustavnega zakona o spremembi ustave. Sprememba je na referendumu sprejeta, če zanjo glasuje večina volivcev, ki so glasovali, pod pogojem, da se glasovanja udeleži večina vseh volilnih upravičencev.

Da bi razumeli pomen in namen **zakonodajnega referenduma**, bi bilo dobro naprej pojasniti postopek sprejemanja zakona. Zakon ali spremembo (novelo) zakona lahko predlaga vsak poslanec, Državni svet, Vlada ali pa 5.000 volivcev. Državni zbor nato o predlogu zakona razpravlja in glasuje o njegovem sprejemu. Če je zakon sprejet ima Državni svet sedem dni časa, da sprejme veto in zakon pošlje nazaj v Državni zbor v ponovno sprejemanje. Če veto ni bil izglasovan ali pa je zakon v Državnem zboru ponovno sprejet, ga predsednik republike razglasi, zakon se objavi v Uradnem listu in začne veljati 15. dan po objavi. Vsem tem korakom pa se lahko pridruži še en - v času med sprejemom zakona v Državnem zboru ter razglasitvijo zakona, se lahko izvede referendum.

Podrobneje je materija urejena v Zakonu o referendumu in o ljudski iniciativi (ZRLI). Trenutno je zakonodajni referendum v Sloveniji urejen kot naknadni referendum, kar pomeni, da se na referendumu glasuje o zakonu, ki ga je Državni zbor že sprejel, ni pa zakon bil še objavljen in uveljavljen. Zakonodajni referendum je hkrati tudi zavrnitveni referendum, saj tisti, ki poda pobudo za izvedbo referenduma, želi, da se zakon na referendumu zavrne in se ne uveljavi.

Če se na zakonodajnem referendumu odloča o uveljavitvi spremembe (novele)

zakona, se glasuje le o njej in ne o celotnem zakonu. Če je novela zakona na referendumu zavrnjena, se ta ne uveljavi in zakonska ureditev ostaja nespremenjena. Na zakonodajnem referendumu volivci torej ne odločamo o posameznem vprašanju, temveč o zakonu ali pa o spremembi zakona.

V skladu s slovensko ureditvijo lahko razpis zakonodajnega referenduma zahtevajo le državljani. Gre za načelo izključne ljudske referendumske iniciative. Postopek za razpis referenduma se začne s pobudo volivca (ali politične stranke ali drugega združenja državljanov) za razpis zakonodajnega referenduma, ki mora vsebovati referendumsko vprašanje in podpise 2.500 volivcev. Pobuda se vloži v sedmih dneh po sprejemu zakona, ob potrditvi vložene pobude pa začne teči 35 dnevni rok za zbiranje podpisov v podporo referendumski zahtevi. Najpozneje v sedmih dneh po poteku tega roka je potrebno vložiti zahtevo za razpis referenduma, ki mora biti podprta s 40.000 overjenimi podpisi volivcev. Overjen podpis podpore predstavlja vpis osebnih podatkov na posebnem obrazcu, ki ga podpornik podpiše pred pristojnim organom ali prek portala e-uprava s kvalificiranim digitalnim podpisom. Najpozneje v sedmih dneh po vložitvi popolne zahteve državni zbor z odlokom razpiše referendum.

Ustava pa določa štiri kategorije zakonov, o katerih referendum ni dopusten. Zakonodajnega referenduma tako ni mogoče razpisati, če zakon spada v enega izmed sledečih štirih področij: 1) zakoni o nujnih ukrepih za zagotovitev obrambe države, varnosti ali odprave posledic naravnih nesreč, 2) zakoni o davkih, carinah in drugih obveznih dajatvah ter o zakonu, ki se sprejema za izvrševanje državnega proračuna, 3) o zakonih o ratifikaciji mednarodnih pogodb in 4) o zakonih, ki odpravljajo protiustavnost na področju človekovih pravic in temeljnih svoboščin ali drugo protiustavnost.

Vse od zadnje spremembe referendumske ureditve leta 2013 se v Sloveniji uporablja enega od modelov za doseganje višjega praga legitimnosti na referendumu sprejete odločitve. Pri glasovanju v okviru zakonodajnega referenduma v Sloveniji uporabljamo t.i. model kvoruma zavrnitve. To pomeni, da je zakon na referendumu zavrjen, če proti njemu glasuje večina volivcev, ki so veljavno glasovali (oddanih je več glasov proti kot glasov za), pri čemer mora število glasov oddanih za možnost proti, dosegati vsaj 20 odstotkov števila vseh volilnih upravičencev. Ker je vseh volilnih upravičencev v Sloveniji okrog 1.700.000, je za doseg praga potrebno zbrati vsaj 340.000 glasov proti. Takšna ureditev torej terja kar veliko mobilizacijo s strani pobudnika referenduma in podpornikov, saj je treba zbrati vsaj 340.000 glasov proti, pri

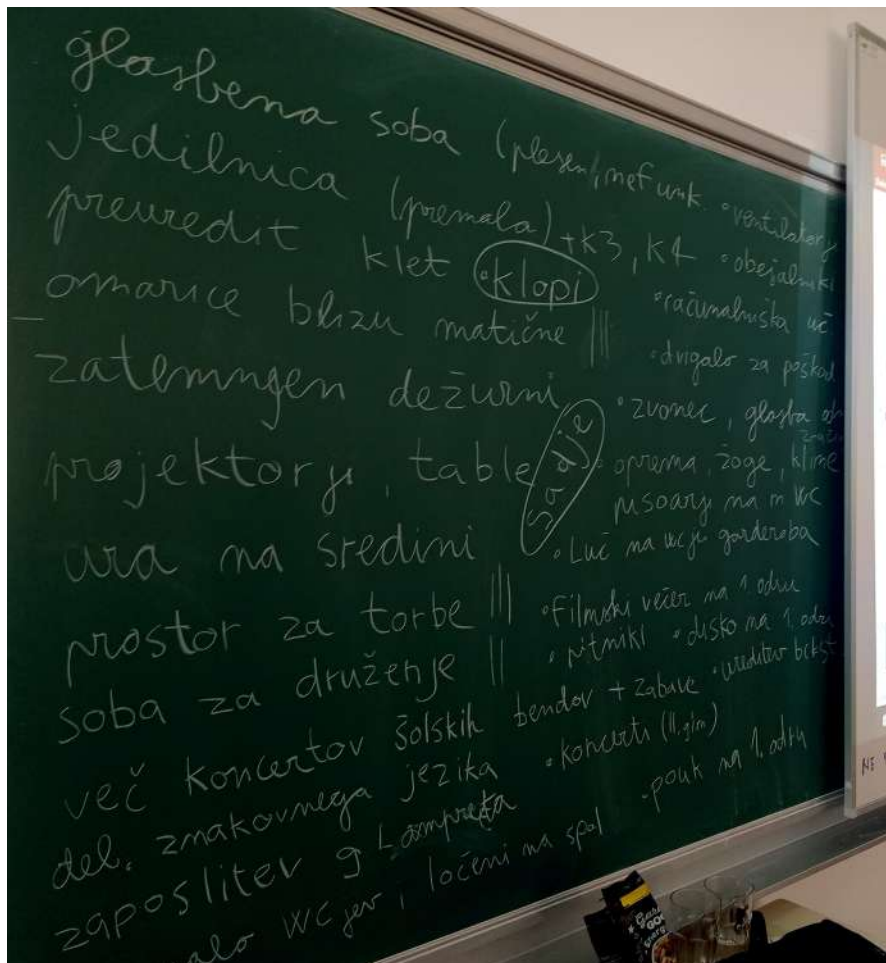
2 • Na kratko o participativnem proračunu

Participativni proračun je mehanizem demokratičnega vključevanja ljudi v odločanje o porabi skupnih sredstev. Namen participativnega proračuna je prenos odločanja o porabi skupnih sredstev neposredno na določeno skupnost, pri čemer lahko skupnost predstavlja posamezna občina, šola, fakulteta, univerza, mladinski center, regija ali celotna država. V svojem bistvu je participativni proračun mehanizem, s katerim dobijo člani določene skupnosti možnost, da neposredno odločajo, kako in za katere vsebine porabiti del skupnih sredstev. Ker člani skupnosti sami določijo, katere investicije so v skupnosti najnujnejše in najbolj zaželeno, je to najboljše zagotovilo, da bodo uresničene investicije tudi najboljše odgovarjale na potrebe članov.

Participativni proračuni so po svetu in pri nas že dobro poznani in uveljavljeni, predvsem na ravni lokalnih skupnosti. V Sloveniji je participativni proračun za občine opredeljen z zakonskim določilom v Zakonu o lokalni samoupravi in zaenkrat ga najpogosteje izvajajo organi lokalne samouprave. Je proces, katerega karakteristike so:

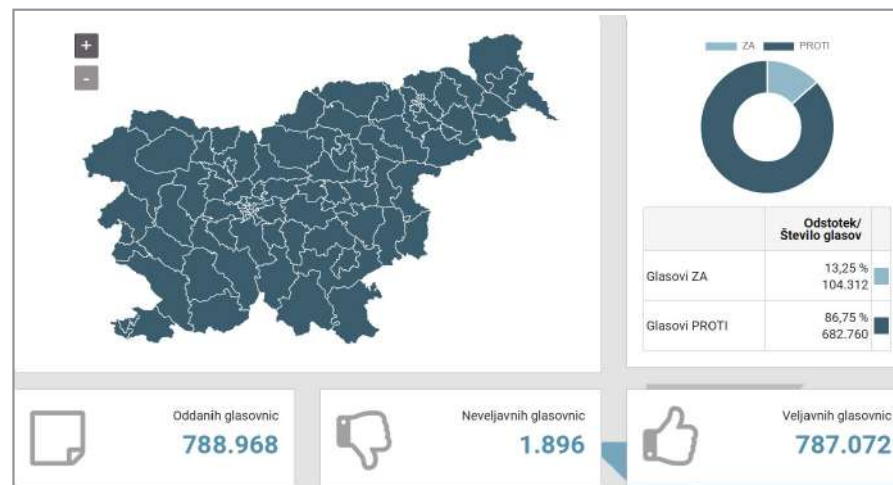
- vnaprej je določen delež javnih sredstev, namenjen za izvedbo projektov, ki jih predlagajo in se do njih neposredno opredelijo prebivalke in prebivalci;
- do potankosti je vnaprej definiran postopek, v katerem ni diskrecije političnih predstavnikov oziroma siceršnjih odločevalcev (razen filtriranja predlogov glede na njihovo izvedljivost), končna odločitev pa je na strani občank in občanov;
- organizirana so posvetovanja oz. razprave občank in občanov;
- potek vseh korakov v postopku je javno objavljen;
- ponovljivost postopka (ne le enkrat en dogodek, ampak redna oblika soodločanja);
- vnaprej je določeno in javno objavljeno časovno obdobje, v katerem bodo izglasovani projekti izvedeni.

vsem vpletenim v izvedbo participativnega proračuna v vlogi administrativna in izvedbena podpora, pomaga oblikovati res jasne in nedvoumne okvirje za izvajanje participativnega proračuna v šoli, ki dijakom nato omogoči povsem samostojno sprejemanje odločitev v prid šolski skupnosti, najprej skozi jasno argumentirane predlagane izboljšave v šoli in nato skozi skupnostno odločitev, katere izmed predlaganih izboljšav tudi uresničiti.

Slika: nabor predlogov vsebin za izboljšave - podlaga za razpravo. Prva gimnazija Maribor, september 2023.

čemer mora biti oddanih več glasov proti kakor za. Glasovalna abstinenca objektivno koristi zagovornikom sprejeta zakona.

Slika: posnetek zaslona s spletne strani Državne volilne komisije – rezultati Referendua o zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o vodah (ZV-1G) 2021, iz katere je razvidno, da so ljudje predlagane spremembe zakona zavrnili z veliko večino (skoraj 87 odstotkov udeleženih volivcev je glasovalo proti, pri čemer je ta večina za dvakrat preseгла tudi zahtevani kvorum).

Referendum o mednarodnih povezavah (o prenosu izvrševanja dela suverenih pravic na mednarodne organizacije ali o vstopu v obrambno zvezo) lahko razpiše državni zbor referendum po lastni odločitvi na predlog vlade, najmanj desetih poslancev ali poslanske skupine. Predlog je na referendumu sprejet, če zanj glasuje večina volivcev, ki so veljavno glasovali. Državni zbor je vezan na odločitev volivcev na referendumu.

Posvetovalni referendum državni zbor razpiše o vprašanih iz svoje pristojnosti, ki so širšega pomena za državljane. Razpiše se lahko na celotnem območju države ali na določenem ožjem območju, če vprašanje zadeva samo prebivalce tega območja. Pobudo zanj lahko da vsak poslanec Državnega zbora. Izid posvetovalnega referenduma pa za odločevalca ni zavezujoč. V letu 2024 smo volivke in volivci svoje stališče junija izrazili na posvetovalnih referendumih o treh temah, predvidoma novembra pa ljudi čaka še posvetovalni referendum o gradnji drugega bloka jedrske elektrarne.

Na **lokalnem referendumu** občani in občanke odločajo o občinskem splošnem

1 • O priročniku

aktu ali drugem vprašanju, ki je pomembno za samoupravno lokalno skupnost. Je pravica vseh, ki imajo v občini volilno oziroma glasovalno pravico, da s splošnim glasovanjem sodelujejo pri sprejemanju najpomembnejših pravnih in političnih odločitev, ki so sicer v pristojnosti občinskega sveta.

Zakon o lokalni samoupravi podrobno ureja naknadni referendum, katerega izid je za občinski svet zavezujoč do konca njegovega mandata, in svetovalni referendum, katerega rezultat za občinski svet ni zavezujoč in je zanj le kazalnik javnega mnenja – odločitev zanj lahko sprejme le občinski svet, medtem ko ga volivke in volivci sami ne morejo zahtevati.

• • **Ljudska iniciativa/pobuda**

Gre za način izvajanja neposredne demokracije v obliki zakonske in ustavnorevidijske iniciative. To pomeni, da lahko 30 tisoč volivk in volivcev predlaga spremembo ustave, pet tisoč pa spremembo zakona. Pobudo lahko vložijo vsaka posamezna volivka ali volivec, politična stranka ali drugo združenje državljanov. Predlog za začetek postopka pošlje državnemu zboru predstavnik volivcev. Pobudnik o svoji pobudi obvesti predsednika državnega zbora, ki obvesti o dani pobudi ministrstvo, pristojno za vodenje evidence volilne pravice, in določi šestdesetdnevni rok za zbiranje podpisov.

Predlog zakona mora vsebovati naslov zakona, uvod, besedilo členov in obrazložitev. Uvod mora vsebovati oceno stanja, razloge za sprejem zakona, cilje in načela zakona, oceno finančnih sredstev iz državnega proračuna in druge posledice, ki jih bo imel sprejem zakona. Obvezne sestavine mora imeti vsak predlog zakona, ne glede na predlagatelja, zato mora biti predlogu sprememb zakona priloženo tudi besedilo tistih določb zakona, za katere je predložena sprememba. Predlog zakona, ki ga vložijo najmanj pet tisoč volivcev, mora imeti priloženih tudi pet tisoč overjenih podpisov. Državni zbor je dolžan pravilno vloženi predlog obravnavati, je pa svoboden pri svoji odločitvi. Predlog zakona lahko bodisi sprejme ali zavrne.

• • **Peticija**

Pravica do peticije je v Sloveniji ena temeljnih človekovih pravic in svoboščin državljanek in državljanov, urejena je z ustavo. Namen je, da lahko državljanke in državljanji vlagamo peticije oziroma pobude brez strahu pred morebitnimi represivnimi ukrepi in s tem državne organe opozarjamo na probleme v družbi. Peticija je vsaka zahteva oziroma pobuda enega ali več državljanov, ki je sploš-

Priročnik je v izvorni obliki nastal v sklopu projekta Moja šola, moj glas!, s katerim je Društvo organizacija za participatorno družbo (DOPD), v partnerskem sodelovanju s Pekarno Magdalenske Mreže (PMM) in islandsko nevladno Citizens foundation ter s sodelovanjem III. gimnazije Maribor, leta 2021 pilotno uvedlo participativni proračun v slovenske šole. Leto in pol kasneje, ko je v okviru projekta Učenje za participativno demokracijo participativni proračun izvedlo še pet slovenskih srednjih šol, so izkušnje pokazale, da je priročnik smiselno dopolniti.

Participativni proračun na šoli (PP na šoli) je mehanizem za izobraževanje in motiviranje mladih za aktivno participacijo v demokratičnih postopkih in za aktivno državljanstvo. Raziskave sicer kažejo, da se mladi le malo zanimajo za politiko in sodelovanje v konvencionalni demokratičnih postopkih, hkrati pa jim manjka tudi znanja o možnostih participacije v nekonvencionalnih procesih. Konvencionalnim demokratičnim postopkom in političnim akterjem v družbi ne zaupajo ter menijo, da njihov angažma ne bo imel nobenega vpliva. A to še ne pomeni, da jih politično udejstvovanje ne zanima, saj so mladi zelo pripravljeni delovati znotraj organizacij civilne družbe. Glavni faktor nizke participacije mladih je pravzaprav pomanjkanje političnega prostora in specifičnih mehanizmov, v katere bi zaupali in v njih videli tudi priložnost, da svoje interese udejanjijo.

Izvajanje participativnega proračuna v šoli mladim odpira prostor za participacijo in aktivno državljanstvo ter jim ponuja praktično izkušnjo sodelovanja v demokratičnem postopku, kjer so njihovi interesi zares slišani in tudi uresničeni.

Namen priročnika je ponuditi jasen, univerzalen in preizkušen model za uvedbo participativnega proračuna v šole ter spodbuditi ravnatelje in učitelje slovenskih šol, da predstavljen model izvedejo tudi na lastni šoli. Na ta način bodo svojim učencem ponudili resnično možnost demokratičnega (so)odločanja, skozi proces pa bodo ti okrepili znanje in motivacijo za aktivno participacijo v demokratičnih postopkih in za aktivno državljanstvo.

V sklopu projekta Učenje za participativno demokracijo so v šolskem letu 2023/2024 participativni proračun izvedli na petih izmed šestih šol, sodelujočih v projektu: na Gimnaziji Ptuj, II. gimnaziji Maribor, Gimnaziji Antonio Sema Piran, Gimnaziji Nova Gorica in na Srednji šoli Veno Pilon Ajdovščina. Dodatne izkušnje, pridobljene v projektu nam nalagajo, da obstoječ priročnik dopolnimo tako, da

nega pomena ali pa se nanaša na posamične zadeve in je naslovljena na enega ali več državnih organov. Vložimo jo v obliki zahteve, predloga, prošnje, pritožbe, ugovora ali druge vloge. Za njeno obravnavo in reševanje je pristojna komisija za peticije, človekove pravice in enake možnosti. Ta proučuje tudi prošnje, pritožbe in druge pobude splošnega pomena, ki jih pošiljamo državljanke in državljani državnemu zboru in drugim organom, ter ugotavlja vzroke zanje, spremlja in proučuje problematiko uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, hkrati pa daje pobude in priporočila organom in pravnim osebam.

Peticija mora biti predana v pisni obliki, opremljena z vsemi potrebnimi podatki. Obrazec za oddajo vloge oziroma peticije je na voljo na spletni strani državnega zbora.

Ob koncu zbiranja podpisov peticijo pošljimo tudi naslovniku, recimo občini, lokalni skupnosti, zavodu ... vprašati se moramo, kdo bo uvedel spremembo, ki jo zahtevamo. Ob večjih problemih državnega pomena je dobro seznaniti tudi mednarodno skupnost.

Peticija je najbolj "vljudna" poteza kolektivne akcije. Bolj radikalne so protesti in stavke. Napišemo jo, ko imamo skupaj s svojo okolico problem in iščemo solidarnostno podporo somišljenikov. Da bo peticija odmevna in bomo imeli upanje, da bomo nekaj lahko spremenili, mora biti dobro napisana in jasno utemeljena (kdo bi moral ukrepati, pa ni, kaj zahtevamo ...). Zbrati moramo čim več podpisov, zato je dobro, da peticijo podprejo znani, ugledni ljudje, koristni za doseg medijske pozornosti in odmevne izročitve peticije pristojnim, pa so somišljeniki, ki imajo znanje in izkušnje na področju javnega nastopanja in komuniciranja z mediji.

Dobro se je zavedati, da s takšno peticijo vedno stopimo na žulj nekemu, ki nečesa ni naredil, čeprav je to njegova dolžnost in pristojnost. Tak se bo seveda branil, in ker ima običajno v rokah vzvode oblasti, bo tudi poskušal ovreči zahteve in pričakovanja, jih prikazati kot nepomembne. Lahko bo očital tudi blatenje ugleda, kar pa se lahko ovrže z argumentom, da je tisti, ki je opustil dolžno ravnanje, svoj ugled okrnil že sam.

• • Ljudske skupščine in javni shodi

Beseda skupščina označuje osrednji organ upravljanja določene skupnosti, v nekaterih državah pa tudi najvišji organ zakonodajne oblasti. S terminom skupščina poimenujemo tudi sestanek ali zborovanje organizacije/društva. A tukaj nimamo v mislih tega formaliziranega in normativno določenega instituta.

Radi bi opozorili na zadnji večji slovenski vstaji - eno v letih 2012 in 2013 ter drugo, v obliki petkovih kolesarskih protestov v letih 2020–2022, ki sta izraz samoorganiziranja in manifestiranja ljudskega nezadovoljstva. Gre za protestniško gibanje, ki delovanje nadgrajuje z izražanjem zahtev.

Spomnimo na lani izdano knjižico z naslovom Smernice protestne ljudske skupščine oz. zahtev, ki predstavljajo svojstven program in zbir alternativnih vizij slovenske družbe. Narejen je bil na podlagi večih javnih srečanj ljudske skupščine, ki je resno vzela ustavno določilo, da ima pri nas oblast ljudstvo. Na njej je okrog tri tisoč ljudi izrazilo svoja mnenja glede aktualnih družbenih okoliščin in sklenilo, da oblasti sporočijo, da mora skrbeti za dobro ljudi, okolja ter javnega interesa. V protestniški knjižici zapisane smernice temeljijo na ključnih vrednotah za vključujočo in napredno družbo, kot so demokratičnost, enakost, transparentnost, solidarnost, socialna in okoljska pravičnost ter spoštovanje temeljnih človekovih pravic in vladavine prava. Gibanje in v knjižici zbrane zahteve so neformalno, a hkrati zelo močno sporočilo oblasti, da obstajajo alternative in da naj jim tudi prisluhne. Vsekakor gre za inovativen pristop neposredne demokracije.

Javni shodi oziroma demonstracije, manifestacije, protesti, vstaje, kakorkoli že imenujemo zbiranje večjega števila ljudi, so oblika pritiska ljudstva na politiko in politike, pa tudi na predstavnike kapitala. Njihov namen je sporočiti prej omenjenim, da se ljudje z njihovimi potezami ne strinjamo in da imamo svoje zahteve. Shodi so sicer načeloma zakonsko regulirani dogodki in za organizatorje pomenijo določene obveznosti in odgovornost, od predhodne prijave do pridobivanja dovoljenj, zagotavljanja varnosti in sodelovanja s policijo in lokalnimi oblastmi (če gre za zapiranje ulic in trgov ...) Za neupoštevanje dogovorjenega so zagrožene denarne kazni. Vse večkrat pa se dogajajo t. i. spontani shodi, ki nimajo formalnega organizatorja, ampak so plod samoorganiziranja in sodelovanja posameznic in posameznikov ter delov družbe z namenom izražanja stališč in zahtev. S svojo udeležbo aktivno prispevamo svoj delež.

• • Javna razprava

Ena od možnosti za neposredno udeležbo državljanek in državljanov v političnem procesu je tudi javna razprava, ki pa oblasti žal ne zavezuje h konkretnemu ravnanju, oz. sprejetju odločitve, ki jo zahtevajo državljanke in državljanji. V tridesetih dneh, ki naj bi bili pred sprejemom določenega predpisa razpisani za

• • Vsebina

- 1 • O priročniku • [str. 3](#)
- 2 • Na kratko o participativnem proračunu • [str. 5](#)
- 3 • Participativni proračun v šoli kot način spodbujanja mladih za participacijo v demokratičnih procesih in aktivno državljanstvo • [str. 6](#)
- 4 • Kaj je participativni proračun v šoli? • [str. 8](#)
- 5 • Kaj prinaša participativni proračun v šolah? • [str. 7](#)
- 6 • Model izvedbe participativnega proračuna v šoli (splošne smernice) • [str. 10](#)
- 7 • Viri in literatura • [str. 26](#)
- 8 • Priloga: pilotni model izvedbe participativnega proračuna • [str. 28](#)

Naslov: Moja šola, moj glas!

Podnaslov: Priročnik za izvedbo participativnega proračuna v šolah

Avtor: Matevž Hrženjak

Založilo: Društvo organizacija za participatorno družbo

Oblikovala in tehnično uredila: Maja Šušteršič

Prva izdaja je bila objavljena v okviru projekta *Moja šola, moj glas!*, financiranega s sredstvi programa Active Citizens Fund v Sloveniji.

Druga, dopolnjena izdaja, je izdana v okviru projekta *Učenje za participativno demokracijo*, financiranega s sredstvi programa Active Citizens Fund v Sloveniji.

javno razpravo, imamo državljani možnost svoje poglede, pomisleke in zahteve predstaviti, predvsem tisti, ki jih bo sprememba predpisa zadevala. A prepogosto pripravljavci predpisov zavezo za javno razpravo kršijo ali pa jo obidejo tako, da razpišejo krajše in povsem nerealne roke zanjo. Predlogi zakonov, sprememb ali dopolnitev le-teh, ki so v javni razpravi, so objavljeni na spletnem portalu e-demokracija.

POVEZAVA: <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija.html>

Javna razprava se vrši tudi v lokalnem okolju. Pri sprejemanju občinskih proračunov, odlokov s področja prostorskega načrtovanja in takih, s katerimi se uvaja večje spremembe v lokalno skupnost, je zainteresirana javnost pozvana oziroma vabljen, da poda svoja mnenja, pripombe in predloge, lokalna oblast pa se je dolžna do njih opredeliti.

• **Participativni proračun**

Participativni proračun je mehanizem demokratičnega vključevanja članov neke skupnosti v odločanje o porabi skupnostnih sredstev. V svojem bistvu je participativni proračun način, kako lahko člani skupnosti vplivajo na odločitve, za kakšne namene in kako se bodo porabila finančna sredstva v tej skupnosti. Namen participativnega proračuna je vzpostaviti postopke, ki povezujejo skupnost z odločevalci na način, da se prenese delež odločanja o porabi skupnih sredstev na skupnost samo. Navzven odprt sistem, ki je obrnjen k ljudem, je izjemnega pomena za aktivacijo ljudi, njihovo višjo stopnjo obveščenosti in osveščenosti ter medsebojno povezanost.

Participativni proračun so prvič uvedli leta 1989 v brazilskem mestu Porto Alegre, do sedaj pa se je razširil na tisoče mest in v tisoče raznovrstnih skupnosti, ki na tak način vključujejo svoje člane v učinkovito in demokratično upravljanje skupnosti. Spletni portal BP World Atlas (svetovni atlas participativnega proračuna: <https://www.pbatlas.net/world.html>) trenutno poroča o skoraj 12.000 izvedenih procesih participativnega proračuna v 71 državah sveta.

Najbolj običajen je univerzalen model izvedbe participativnega proračuna, v katerem lahko sodelujejo vsi prebivalci nekega območja ali vsi člani neke skupnosti/organizacije, pomembno pa je upoštevati tudi procese, ki so z razlogom namenjeni le določenim družbenim skupinam kot so mladi, ženske, migranti, itd..

V Sloveniji je participativni proračun za občine opredeljen z zakonskim določilom v Zakonu o lokalni samoupravi, za enkrat pa ga najpogosteje izvajajo organi

lokalne samouprave. Je proces, katerega karakteristike so:

- vnaprej je določen delež javnih sredstev, namenjen projektom, ki jih predlagajo in se do njih neposredno opredelijo prebivalke;
- do potankosti je vnaprej definiran postopek, v katerem ni diskrecije političnih predstavnic oziroma siceršnjih odločevalcev (razen filtriranja predlogov glede na njihovo izvedljivost), končna odločitev pa je na strani občank;
- organizirana so posvetovanja oz. razprave občank;
- potek vseh korakov v postopku je javno objavljen;
- ponovljivost postopka (ne le enkratni dogodek, ampak redna oblika soodločanja);
- vnaprej je določeno in javno objavljeno časovno obdobje, v katerem bodo izglasovani projekti izvedeni.

Mehanizem participativnega proračuna se torej najpogosteje uporablja za učinkovitejšo in bolj demokratično upravljanje mest ali občin, a je uporaben prav v vsaki skupnosti, pri čemer skupnost predstavlja tudi šola, fakulteta, univerza, mladinski center, regija ali celotna država. Prav tako se lahko v ta koncept vključijo procesi, ki jih izvajajo zasebne, tako članske kot pridobitne organizacije.

Na tem mestu velja omeniti Portugalsko, kjer se participativni proračun uporablja od leta 2001, ko so ga prvič izvedli v mestu Porto, Lizbona pa je z uvedbo participativnega proračuna leta 2008 postavila zgled številnim drugim evropskim prestolnicam. Portugalska pa je hkrati prva država, ki je participativni proračun uvedla tudi na nacionalni ravni in to v treh različnih izvedbah:

- participativni proračun za Portugalsko, v katerem sodelujejo in soodločajo vsi državljani;
- participativni proračun za mlade na Portugalskem, prav tako proces, ki zajema teritorij celotne države, v njem pa sodelujejo mladi, stari med 14 in 30 let;
- participativni proračun za šole, predpisan in umeščen v učne načrte javnih osnovnih in srednjih šol.

MOJA ŠOLA MOJ GLAS

Priročnik za izvedbo
participativnega
proračuna v šolah

druga, dopolnjena izdaja
junij 2024

Ferguson, Ronald F., with Sarah F. Phillips, Jacob F. S. Rowley, and Jocelyn W. Friedlander. "The Influence of Teaching Beyond Standardized Test Scores: Engagement, Mindsets, and Agency." The Achievement Gap Initiative at Harvard University, October, 2015.

Golinkoff, R. M., & Hirsh-Pasek, K. (2016). *Becoming brilliant: What science tells us about raising successful children*. American Psychological Association

Henn, M., Weinstein, M., & Forrest, S. (2005). *Uninterested Youth? Young People's Attitudes towards Party Politics in Britain*. Political Studies, 53(3), 556–578.

Kennelly, Jacqueline, *Citizen Youth: Culture, Activism, and Agency in a Neoliberal Era (2011)*. Palgrave Macmillan.

Lavrič, Miran; Deželan, Tomaž et al (2021). *Mladina 2020: položaj mladih v Sloveniji*. 10.18690/978-961-286-475-0.

O'Toole, Therese, *Political Engagement among Ethnic Minority Young People: Exploring New Grammars of Action* (Bristol, 2015). Bristol University Press.

Pickard, S. (2019). *Young Environmental Activists are Doing it Themselves*. *Political Insight*, 10(4), 4–7.

Pintor, Rafael López, Maria Gratschew and Kate Sullivan. "Voter Turnout Rates from a Comparative Perspective." (2006).

Richard H. Kimberlee (2002) "Why Don't British Young People Vote at General Elections?", *Journal of Youth Studies*, 5:1, 85-98.

Stoker, Gerry (2006), *Explaining Political Disenchantment: Finding Pathways to Democratic Renewal*. *The Political Quarterly*, 77: 184-194.

Parenti, Michael. *Inventing Reality: The Politics of News Media*. (1986).

Herman, Edward in Chomsky, Noam. *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. (1988).

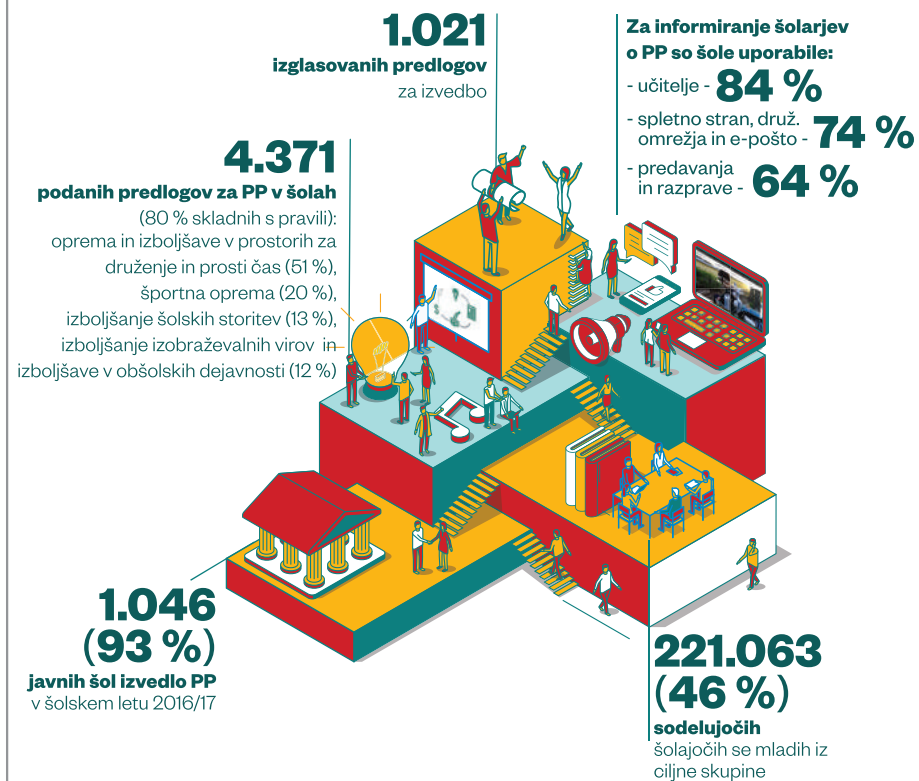
Wattenberg, M.P., *Is Voting for Young People?* (2020).

Zakaj javni mediji? na <https://www.gov.si teme/javni-mediji/>

Podakar, Nika (2022). *Zakonodajni referendum – zlahka glasovati, težko razumeti*, <https://pravna-mreza.si/zakonodajni-referendum-zlahka-glasovati-tezko-razumeti/>

PORTUGALSKA

Participativni proračun v šolah, šolsko leto 2016/2017

http://dopd.si/2023/08/07/participativni_proracun_v_solah_portugalska/

5.1.3 Vloga medijev in njihov vpliv v družbi

Eden od ključnih stebrov sodobnih demokratičnih in odprtih družb so tudi mediji. Žal se vse preredko vprašamo, kako mediji delujejo v našem nepopolnem svetu, kaj mediji sploh so in kdo z njimi upravlja? Na spletni strani Ministrstva RS za kulturo lahko o vlogi oziroma poslanstvu medijev tako preberemo naslednje: "Kakovostni mediji so nosilci kulture in njeni soustvarjalci. Nenadomestljivi so kot

izvajalci pravice javnosti do obveščeni, pri razvijanju nacionalne in kulturne identitete ter slovenskega jezika, utrjevanju temeljnih družbenih vrednot, kot so človekove pravice, demokratičnost in strpnost, za razvoj izobraževanja in znanosti, za uveljavljanje kulture javnega dialoga ter utrjevanje pravne in socialne države. V Republiki Sloveniji izvajamo ukrepe za zagotavljanje pluralnosti slovenskega medijskega prostora, s čimer želimo vsem omogočiti dostopnost kakovostnih in raznovrstnih medijskih vsebin.”

Dejavnost medijev temelji na svobodi izražanja, nedotakljivosti in varstvu človekove osebnosti in dostojanstva, na svobodnem pretoku informacij in odprtosti medijev za različna mnenja, prepričanja in za raznolike vsebine, še zapišejo na ministrstvu, pristojnem za medije. Dejavnost medijev v Sloveniji urejata Zakon o medijih in Zakon o avdiovizualnih medijskih storitvah. Evidenco medijev, ki delujejo v Sloveniji in izpolnjujejo zakonske pogoje, da kot taki obstajajo, predstavlja Razvid medijev.

Javni mediji so v vseh evropskih državah prepoznani kot javna dobrina, ki jo je treba sistemsko (javno) financirati ter tako poskrbeti za njeno finančno in uredniško avtonomijo. V Sloveniji sta javna radiotelevizija (RTV) in nacionalna tiskovna agencija (STA) javna medija. Kot takšna imata dolžnost, da vsem nam pod enakimi pogoji zagotavljata kakovostne vsebine, tudi tiste tržno (za oglaševalce) nezanimive. Dolžnost javnega medija je pripravljati izobraževalne, kulturne, verske in otroške programe, skrbeti za manjšine ter vzdrževati domačo in tujo dopisniško mrežo. Med pomembne naloge spada še sofinanciranje ustvarjanja in razširjanja programskih vsebin ter razvoj ustrezne tehnične infrastrukture za senzorno ovirane uporabnike.

Žal na kakovost delovanja medija, kot je opisana zgoraj, neobhodno vpliva stabilnost financiranja in vir financiranja. Med tem ko imajo javni mediji vsaj v okolju, v katerega smo vključeni, tudi danes še zagotovljeno sistemsko financiranje, se komercialni mediji zgodovinsko sprva pretežno financirajo na trgu (od oglasov, iz proste prodaje ter iz naročin). Zato ne preseneča, da skušajo z vsebinami v večji meri zadovoljevati zaznane potrebe trga, torej želje in pričakovanja svojih gledalcev, poslušalcev, bralcev in manj to, kar bi bilo morebiti pomembno in potrebno. Pri medijih, ki jim oglaševanje predstavlja edini vir dohodkov, sta gledanost/branost in cena oglasnega prostora edina pomembna kriterija. Da lahko mediji pridobijo oglaševalce in s tem denar za delovanje, morajo imeti potrošnike (gledalce, bralce), ki bodo te oglase videli.

Danes lahko opazimo vse več medijev, katerih glavni smoter ni več objektivno obveščanje javnosti, niti ne zasledovanje potreb in želja svojih uporabnikov, tem-

6 • Viri in literatura

Budge, Ian. 1996. *The New Challenge of Direct Democracy*. Oxford: Blackwell Publishers.

Crick, Bernard. 2005. *In Defence of Politics*. New York: BookEnz.

Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.

Haskell, John. 2001. *Direct Democracy or Representative Government? Dispelling the Populist Myth*. Colorado: Westview Press.

Heywood, Andrew. 2004. *Political Theory*. London: Palgrave Macmillan.

- 2007. *Politics*. London: Palgrave Macmillan.

- 2012. *Political Ideologies*. London: Palgrave Macmillan.

Hrženjak, Matevž. 2022. *Moja šola, moj glas! Priročnik za izvedbo participativnega proračuna v šolah*. Maribor: Društvo organizacija za participatorno družbo.

Matsusaka, John. 2005. *Direct Democracy Works*. *Journal of Economic Perspectives* 19: 185 - 206.

Milbrath, Lester. 1982. *Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?* New York: University Press of America.

Parry, Geraint. 2005. *Political Elites*. Colchester: ECPR Press.

Schumpeter, Joseph. 2003. *Capitalism, Socialism and Democracy*. V *The Democracy Sourcebook*, ur. Robert Dahl, Ian Shapiro in Jose Antonio Cheibub, 5 - 11.

Ryan, Alan. 2013. *On Politics. History of Political Thought: From Herodotus to the Present*. London: Penguin Books.

Shah, Anwar (ur.) (2007), *Participatory budgeting. Public sector governance and accountability series*. Washington, DC, World Bank. Dostopno na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/635011468330986995/Participatory-budgeting> (26. 2. 2020).

Goldfrank, Benjamin (2012). *The World Bank and the globalisation of participatory budgeting*, *Journal of Public Deliberation*, Vol. 8: Iss. 2, Article 7.

Amnå, E., & Ekman, J. (2015). *Standby citizens: Understanding non-participation in contemporary democracies*. V M. Barrett & B. Zani (ur.), *Political and civic engagement: Multidisciplinary perspectives* (str. 96–108). Routledge/Taylor & Francis Group.

Babič, Karolina; Fiedler, Kaja et al: *Analiza formalnih in neformalnih izobraževanj in usposabljanj v Sloveniji ter smernice za razvoj* (Maribor, 2021). Dostopno na: <https://pekarnamm.org/web/analiza-formalnih-in-neformalnih-izobrazevanj-in-usposabljanj-ter-smernice-za-razvoj>

Banjac, Marinko. "Demokratsko državljanstvo med mladimi." *Razprave in gradivo* - Inštitut za narodnostna vprašanja (1990) številka 76 (2016) str. 67-86.

Opomba: od dijakov se ne pričakuje, da bodo v tem kratkem času oblikovali elaborate, a ker bodo to podatki, na podlagi katerih se bodo sprejemale odločitve, je res pomembno, da se potrudijo po najboljših močeh. Podatke bodo lahko kasneje še dopolnili, če bo v terminu delavnice zmanjkalo časa, saj bodo lahko do portala dostopali ves čas, dokler se zbiranje predlogov na šoli ne zaključi.

Delo v skupinah (15 minut): Vnos predlogov za participativni proračun v aplikacijo Your Priorities.

Ko se čas za oblikovanje vsebin izteče, udeleženkam in udeležencem predstavimo spletno aplikacijo Yourpriorities, v katero ti nato vnesejo vnaprej pripravljene vsebine. Uporabijo telefone, lahko tudi računalnik v učilnici.

Zaključek delavnice

Udeleženke in udeležence spomnimo, kako se bo proces nadaljeval: do kdaj se izvajajo delavnice v drugih oddelkih tretjih letnikov na šoli, do kdaj se zbirajo predlogi za participativni proračun (v tem času lahko svoje predloge na portalu še dopolnjujejo), kdaj bo izvedeno glasovanje o predlogih in kdaj bodo razglašeni rezultati glasovanja. Učitelji udeležene spomnijo, da bo z njimi po potrebi komunicirala tudi komisija, ko bo pregledovala predloge in da je več kot zaželeno, da sodelujejo pri uresničitvi projektov, ki so jih predlagali, v primeru, da bodo izglasovani kot prioritete. Izpolnijo še anketo, ki je namenjena oceni doseganja standardov znanja.

• • 5.3

Priročnik za izvedbo participativnega proračuna v šolah

Priročnik sledi v nadaljevanju kot priloga. Proročnik je sicer objavljen kot samostojna enota literature in jo v enaki strukturi prilagamo v gradivo modula Participativna demokracija za srednje šole, takoj za seznamom literature.

več se zasledujejo le še interesi lastnikov, medij pa je tukaj zgolj pripomoček za doseg te interesov. To daje tistim, ki z mediji upravljajo, veliko moč, saj p(r)odajajo svoj pogled na razumevanje sveta in dogodkov, ki smo jim priča.

Delovanje prostega trga, ki naj bi omogočal prosto konkurenco med podjetji, je pripeljalo do izjemne koncentracije lastništva in moči v rokah nekaj zelo velikih mednarodnih podjetij. Delovanje prostega trga je torej prineslo manj konkurence, manj lastnikov pa seveda pomeni manj različnih vsebin in manj mnenj, ki jih lahko gledalci slišijo ali preberejo. Priča smo tudi vse večji koncentraciji medijev v rokah vse manjšega števila lastnikov. V ZDA, na primer, je 90 % vseh medijev, torej vsega, kar Američani preberejo, poslušajo in gledajo, v lasti šestih megapodjetij: Comast, Walt Disney Company, News Corporation, Time Warner, Viacom in CBS Corporation.

Novinarji so sicer najpogosteje tarča kritik javnosti zaradi "pristranskega" ali "navijaškega" poročanja, a se v praksi hitro izkaže, da imajo le malo moči odločanja o tem, katere teme bodo pokrivali in na kakšen način. Hote ali nehoti se prilagajajo politiki podjetja, predvsem s pomočjo samocenzure. To pa še posebej velja za današnji čas, ko "fleksibilne" in nestalne (prekarne) oblike dela predstavljajo že večino vseh zaposlitev, pri tem pa je novinarski poklic v ospredju.

• • (Samo)cenzura

Cenzura je preprečevanje razširjanja informacij v javnem sporočanju ali drugje z utemeljitvijo, da gre za material, ki je sporen, škodljiv, občutljiv ali neprijeten za določenega posameznika ali skupino ljudi ali podjetje. Cenzuro lahko izvajajo vlade, zasebne ustanove ali druge organizacije. Ko oseba, npr. avtor ali drug ustvarjalec, cenzuro izvaja sama, je to samocenzura. To pomeni, da novinar zaradi različnih razlogov ne bo podal vseh informacij, ki jih ima.

Zasebni interesi lastnikov medijev in oglaševalcev imajo na delo zaposlenih v medijskih podjetjih najmočnejši vpliv. Podjetja jih s sistemom plač, nagrajevanja in z uredniško politiko jasno usmerjajo, o katerih temah naj poročajo, kako naj o temah poročajo ter koliko poročanega naj bo resničnih dejstev in koliko izkrivljene resnice.

Eden izmed najbolj znanih primerov pritiska podjetja na zaposlene novinarje in na to, kako morajo poročati, se je začel odvijati leta 1996, ko sta novinarja Steve Wilson in Jane Akre za medijsko korporacijo Fox pripravila nekaj oddaj, v katerih sta kritično obravnavala rabo rastnega hormona BGH (Bovine growth hormone)

pri vzreji krav, ki ga izdeluje podjetje Monsanto. Pri Foxu so jima (pod pritiskom Monsanto) naročili, da morata v oddaje vključiti tudi izjave predstavnikov Monsanto, čeprav so bile te izjave dokazano neresnične. Ker tega nista storila, so ju pri Foxu odpustili, njunih oddaj pa niso nikoli predvajali. Zgodba je dobila epilog na sodišču – prvostopenjsko sodišče je razsodilo v prid novinarjev, prizivno sodišče pa proti njima. V sodbi je bilo zapisano, da zahteve po nepristranskem poročanju nimajo statusa pisanega zakona, ampak so to zgolj nenapisana pravila. To pomeni, da lahko vsak medij sam določi, ali bo o določeni zadevi poročal resnično ali ne. Prvi amandma ameriške ustave naj bi tako dajal medijem pravico do laganja in izkrivljanja dejstev, ker ne obstaja zakonodaja, ki bi medijem predpisovala, da posredujejo resnična dejstva.

Nazoren primer podjarmljanja medijske krajine za svoje politične interese in posle je Madžarska, kjer si je premier Viktor Orban v desetletjih vladanja uspel podrediti večino relevantnih medijev, ustvariti nadzor nad medijsko vsebino in javnim mnenjem. Po Orbanovem vzoru in hkrati s finančnimi posojili ter naložbami, ki imajo izvor v krogih madžarskega voditelja in njegove stranke, so se kasneje nad slovenske medije zgrnili Janez Janša in njegova politična stranka s tezo, da je treba slovenski medijski prostor, ki da ga lastniško in ideološko obvladuje tako imenovana levica "uravnovežiti" z mediji, ki da so zavezani "pravi resnici" in objavljanju "tistega, kar drugi zamolčijo". To so poskušali z ustanavljanjem televizij in TV programov, z izdajanjem ti. brezplačnikov (strankarska propaganda, zakamuflirana v časopis), z vzpostavljanjem regijsko odmevnih spletnih novičarskih portalov in ne nazadnje, z ustanovitvijo televizije Nova24. V letih 2020–2022 pa smo bili v Sloveniji priča še poskusu prevzema (ali uničenja, ni povsem jasno) javnih medijev s strani iste stranke. V času zadnje Janševe vlade so torej ideološki somišljeniki podobne pritiske, kot so opisani v ameriškem primeru, vršili nad pripravljavci javnega informativnega programa na RTV Slovenija, z umikom financiranja želeli uničiti Slovensko tiskovno agencijo in hkrati vzpostaviti "svojo" ti. nacionalno tiskovno agencijo – vse to v želji po nadzoru nad informacijami, prilagajanju medijske krajine potrebam ene politične stranke, to pa je ustvarjanje izrednih razmer in širjenju strahu.

Vidimo lahko, da imajo mediji pomembno družbeno vlogo, a so lahko zelo podvrženi manipulacijam, cenzuri in volji vplivnih posameznikov in kapitala. Zaradi tega je treba tudi na medijsko področje vpeljati čim bolj demokratične načine upravljanja in vodenja medijskih organizacij, da bodo lahko resnično služile potrebam javnosti in ne zgolj interesom svojih lastnikov. K temu lahko pomembno pripomore izobrazena in kritična javnost.

se rešuje in komu vse bo rešitev koristila. Enako pomembno je čim bolj jasno opisati vsebino predloga (kaj konkretno se bo zgodilo in kaj za to kot skupnost potrebujemo). Bolj ko bo jasno opisan predlog, lažje in bolj natančno lahko dijaki tudi ocenijo stroškovno vrednost predloga.

Vsebine, ki sestavljajo predlog za participativni proračun na portalu Your Priorities:

- **Kaj konkretno predlagate?** (Primer: "Več klopi na šolskem dvorišču" je opis, ki ni zadovoljiv. Dijaki naj raziščejo in ugotovijo, kje točno bi klopi postavili; koliko klopi bi tja postavili, ali je politika šole, da morajo biti nove klopi enake tistim, ki so že na dvorišču, lahko klopi morda sami izdelamo v šoli, ...)
- **Kakšen problem predlog naslavlja?** (čeprav bi bilo zapisati "Premalo klopi na dvorišču" kot problem v tem primeru morda dovolj, naj dijaki vseeno podrobneje utemeljijo, zakaj mislijo, da je klopi premalo, kaj s tem izgubljajo, kaj se zaradi tega ne dogaja, ...)
- **Komu vse bo rešitev koristila?** ("Vsem dijakom" je prav tako pomanjkljiv odgovor. Udeleženi naj dodatno razmislijo, kdo in zakaj bo pridobil, če se predlog uresniči. Če je problem dobro razdelan, je koristi enostavno izluščiti.)
- **Koliko okvirno bi izvedba stala?** (Če so dijaki uspeli podrobneje opredeliti/razdelati predlog, potem je toliko lažje postaviti okvirno oceno, koliko bi uresničitve predloga stala. Pomagajo si z informacijami na spletu in z informacijami, ki jih lahko pridobijo na šoli od zaposlenih, ki relevantne informacije imajo).
- **Naslovna slika:** Sestavni del oblikovanja predloga za participativni proračun je tudi naslovna slika, ki pritegne pozornost oziroma predlog še dodatno pojasni, osvetli.
- **Dodatki oz. pripombe** (skice, postopek, druga dodatna pojasnila, česar ne gre vpisati na portal)

Dijaki naj imajo v mislih, da je od njihovega vloženega truda odvisno, v kolikšni meri bodo uspeli prepričati ostale dijake na šoli, ki se bodo v nadaljevanju procesa udeležili glasovanja, da glasujejo za točno določen predlog. Še pred tem pa bo vse predloge pregledala komisija, ki bo imela precej lažje delo, da preveri stroškovno vrednost predloga in ostale parametre izvedljivosti, če bo imela pred sabo jasen opis in ne bo ugibanja, kaj so predlagatelji v bistvu želeli.

V iskanju relevantnih informacij naj imajo udeleženi možnost dodatno raziskati prostore, iskati cene po spletu, se tudi posvetovati z delavci na šoli, ki bi lahko imeli zelene podatke.

participativni proračun (skupna finančna sredstva, omejitev ocenjene vrednosti za en predlog projekta, skupnostne in ne individualne vsebine, zakonski okvir in drugi predpisi, morebitne vsebine, o katerih se skozi PP ne bo razmišljalo).

Cilj skupinske razprave je oblikovati seznam oz. nabor problemov ali pomanjkljivosti, ki so jih na šoli opazili in za katere so se kot skupnost odločili, da jih bodo skozi participativni proračun skušali odpraviti. Za koliko različnih vsebin gre, ni bistvenega pomena, bolj pomembno je, da udeleženi kot razredna skupnost sprejmejo konsenzualno odločitev o tem, kateri so problemi, okoli katerih so se odločili angažirati.

ENOTA 5

Participativni proračun v šoli, 3. del

Trajanje: 45 minut

Pripomočki: seznam problemov za reševanje iz prejšnje enote delavnice, dostop do spleta, računalnik in projektor, telefoni, papir in pisala

UVOD: Uvodoma učitelj še enkrat obnovi, v kakšnem okviru, ki ga je oblikovala ekipa za izvedbo participativnega proračuna (PP), bo potekal proces participativnega proračuna (skupna finančna sredstva, omejitev ocenjene vrednosti za en projekt, vsebine, o katerih se skozi PP ne bo razmišljalo).

Delo v skupinah (25 minut): Oblikovanje predlogov projektov izboljšav za participativni proračun

Udeleženi se razdelijo v skupine. Skupinam se dodeli probleme in rešitve s seznama problemov za reševanje, okoli katerega so se zedinili v prejšnji enoti delavnice. Vsaka skupina naj se posveti enemu takemu problemu (največ dvema), tako da je število udeleženih v skupini odvisno od števila problemov in njih rešitev, ki jih je treba oblikovati v predloge projektov za participativni proračun. Ker so udeleženi skupaj sprejeli odločitev o naboru problemov, s katerimi se bodo ukvarjali in so se posledično vsi strinjali, da so vsi problemi na seznamu vredni obravnave, ne bi smelo biti težave s tem, da skupina vsebine ne izbere sama ampak ji je ta dodeljena.

Sledi oblikovanje informacij in argumentov, potrebnih da se oblikuje predlog za participativni proračun. Pomembno je v predlogu jasno opredeliti, kateri problem

• • **Kritična pismenost**

Informacije in sporočila se danes na vsakem koraku vsiljujejo v naša življenja, v obliki slik, zvokov, tradicionalnih in digitalnih tekstov. Teksti, kakršnikoli že, pa niso nikoli nevtralna ali objektivna slika resničnosti, zmeraj imajo namen in so izraz, ki ga je nekdo v nekem prostoru in času oblikoval. Tisti, ki je tekst ustvaril, v njem zmeraj pusti svoj odtis, svoj pogled na svet, svojo identiteto, pa tudi bolj ali manj izražen namen. V vsakdanjem življenju nas, ne da bi jih iskali sami, dosežejo teksti, v katere se pogosto vrine prav poseben namen, in ne da bi ga tisti, ki je tekst ustvaril nujno opazil. (Breznik, Podgoršek, Vončina, 2009)

Kritična pismenost je koncept, ki pismenosti kot referenci za branje in ustvarjanje tekstov dodaja kritičnost kot eksplicitno etično in politično dimenzijo. Iz zavedanja, da sta jezik ter dostop do informacij in znanja ključna za vzpostavljanje razmerij moči v družbi (dominacija, izključevanje, nasilje v družbi), je kritičnost prepoznana kot nujno etično in politično delovanje, če si prizadevamo za pravično sobivanje.

Čas, v katerem živimo, je prenasičen z informacijam in le težko najdemo kakovostne in verodostojne vire. Sporočilo besedil pogosto ni samo nejasno, temveč tudi namerno zavajajoče, celo neresnično. Zlasti mladi so pogosto lahek plen oglasov in raznolikih spletnih portalov ter vsebin, prav tako pa obstajajo teme, ki jih v času neoliberalnega napada na socialno državo, z veseljem pograbijo mediji, samooklicani mnenjski voditelji in politiki.

“[...] kritična pismenost omogoča vpogled v razmerje med znanjem in močjo. Razkriva znanje kot družbeno konstrukcijo, vezano na družbene norme in vrednote, ter omogoča način kritike, ki razkriva, kako v nekaterih primerih znanje služi nekaterim specifičnim ekonomskim, političnim in družbenim interesom. Poleg tega lahko kritična pismenost deluje kot teoretsko orodje, ki pomaga študentom in drugim razvijati kritični odnos do lastnega znanja. Kritična pismenost učence uči, kako brati svet in svoja življenja kritično [...] in, kar je še pomembnejše, nakazuje možnosti družbenega delovanja in kolektivnih naporov” (Aronowitz in Giroux, 2002).

opazujejo in so na voljo dijakom za pojasnila, saj kot zaposleni na šoli lahko osvetlijo polje organizacije, administracije, pristojnosti, tudi zakonodaje - vse to pa pomaga dijakom do bolj informiranih odločitev.

Cilj naloge je prepoznati probleme in za vsakega izmed prepoznanih problemov opredeliti:

- (1) kaj konkretno je problem,
- (2) za koga to predstavlja problem in zakaj ter
- (3) kakšna rešitev se predlaga.

Vsaka skupina določi poročevalca, ki bo v nadaljevanju delavnice predstavil ugotovitve skupine.

Slika: evidentiranje zaznanih težav in pomanjkljivosti na šoli, v zvezi s katerimi so dijaki Srednje šole Venca Pilon Ajdovščina oblikovali predloge za participativni proračun.

Skupinska razprava (20 minut): Skupinski/skupnostni dogovor o naboru problemov, ki se bodo reševali kot predlogi za izboljšave skozi proces participativnega proračuna

Poročevalci predstavijo ugotovitve posameznih skupin s terenske vaje. Učitelj, še bolje pa kdo izmed udeleženi, informacije zapisuje na tablo in jih ureja. Sestavlja se seznam problemov in predlogov za njihovo reševanje. Skozi razpravo, v kateri z mnenji in predlogi sodelujejo vsi udeleženi, se seznam prečisti: enaki problemi, ki jih je zaznalo več skupin, se morda lahko združijo v enega; nekaterih zaznanih problemov dijaki skozi participativni proračun ne bodo mogli rešiti (predpisi, veliki posegi, ipd.); s seznama bo morda izbrisan kakšen problem, za katerega se skozi skupinsko razpravo izkaže, da sploh ni problem ali obratno, ... Ves čas razprave imajo udeleženi v mislih tudi parametre, v okviru katerih se na šoli izvaja

(3) šola kot prostor učenja (učni procesi, učni material, učna pomoč in tutorstvo, ... Na tem mestu je treba udeležencem razložiti, v kakšni meri so pri urejanju navedenega šole avtonomne in kaj od tega predpisujejo državni organi, ki to področje urejajo);

(4) šola kot prostor sodelovanja in druženja (dodatne in obogatitvene vsebine, krožki, projekti, dogodki, izleti ...)

Dijaki glede na skupne potrebe in želje, ki so jih izrazili, oblikujejo okvirni standard, ki ga bodo zasledovali kasneje, ko bodo opazovali in razmišljali, kje v šoli opažajo "pomanjkljivosti" oziroma možnosti izboljšav, h katerim bi se lahko usmerili, da bi se temu standardu približali. Pomembno je dijake po potrebi usmeriti, da razmišljajo ne le skozi prizmo lastnih potreb in zmožnosti ampak tudi, kako lahko šolo uporabljajo posamezniki ali skupine, ki imajo morda posebne potrebe (npr. osebe z invalidnostmi, dijaki, ki živijo daleč od šole, dijaki ki so zaradi šole daleč od doma, ...).

Rezultat razprave je končni oris zelene šole, kot jo družno vidi celotna skupina udeležencev na delavnici. Opis se shrani (slika, pola papirja, prepis v dokument, ...) in ga udeleženci uporabljajo kot orientacijo ali opomnik v nadaljnjih aktivnostih, zato učitelja zapis na tabli fotografirata ali prepiseta.

ENOTA 4

Participativni proračun v šoli, 2. del

Trajanje: 45 minut

Pripomočki: delovni list, tabla ali flipchart tabla

Terenska vaja (25 minut): Pomanjkljivosti in izboljšave v šoli

Udeleženci se razdelijo v skupine, ki se bodo razkropile po šoli. Opazovale bodo šolske prostore in razmišljale, kako jih je moč uporabljati in o vsebinah, ki se v teh prostorih vršijo. Koliko je skupin in koliko je dijakov v skupini, determinira odločitev, kako se organizirati, da dijaki "pokrijejo" celoten šolski prostor (npr. ena skupina za eno nadstropje v šoli in pa skupina za zunanje površine, ...).

Skupine bodo pri opazovanju uporabljale delovne liste, ki vsebujejo opis šole, kot jo želijo (rezultat vaje iz prejšnje enote delavnice), niz vprašanj, ki bodo pomagala pri opazovanju in razmišljanju. Učitelji se v tem času prav tako gibljejo po šoli,

• • 5•2

Podrobnejši načrt delavnice Participativna demokracija za srednje šole

Delavnica je načrtovana modularno v enotah po 45 minut, da se omogoči kar največja fleksibilnost pri načrtovanju izvedbe, saj se urniki pouka Aktivnega državljanstva načrtujejo po zelo raznoliki dinamiki. Največje učinke gre vseeno pričakovati iz delavnic, ki se izvajajo strnjeno, v celoti naenkrat.

Pogoji za izvedbo delavnice:

- Delavnico izvajata dva učitelja v paru, saj se na tak način lahko vsebinsko dopolnjujeta, delavnica pa je posledično bolj razgibana. Učitelja v paru lahko bolje spremljata razpoloženje skupine in po potrebi prilagajata aktivnosti na delavnici.
- Udeleženci in izvajalci skupaj sedijo v krogu ves čas, razen ko aktivnosti terjajo drugačno razporeditev. S sedenjem v krogu se želi poudariti enakopravnost vseh udeležencev in hkrati spodbuditi sodelovanje vseh.

ENOTA 1

Učenje za participativno demokracijo, 1. del

Trajanje: 45 minut

Pripomočki: igra s kartami

Uvod: Uvodno spoznavanje med udeleženci načeloma ni potrebno, saj so udeleženci na delavnicah že sicer sošolke in sošolci. Uvodoma se predstavi namen in okvirni potek učnega modula Participativna demokracija za srednje šole.

Uvodna skupinska debata (10 minut):

Udeleženci se pogovarjajo in izmenjujejo izkušnje o tem, katere odločitve so v svojem življenju že sprejemali, za kakšno stvar so se v svojem življenju že angažirali in zakaj, na kakšen način so to storili, za katere vsebine, pomembne za skupnost, bi se bili pripravljeno angažirati v prihodnje? Učitelja spodbudita vse

Slika na levi: vnašanje predlogov za participativni proračun v spletno aplikacijo ob koncu delavnice na Gimnaziji Nova Gorica, februar 2024

udeležene, da se oglasio, saj ima vsak kakšno izkušnjo (tudi če gre "le" za nakupovalne odločitve, kjer prav tako ni nepomembno, kakšen izdelek si kupil in od katerega proizvajalca (delavske pravice, podnebje). Če se kdo kljub vsemu ne spomni lastne izkušnje iz preteklosti, pa gotovo lahko vsak premisli in ubesedi, kaj je tisto, za kar bi se bil pripravljen boriti, angažirati, aktivirati. **Vsebine, ki jih učenci tukaj izpostavijo, učitelja zapišeta, saj bodo uporabne v nadaljevanju delavnice.**

Debata se nato usmeri na različne tipe demokracije skozi zgodovino in danes. Kakšni načini vladanja, poleg demokracije še obstajajo? Kako se razlikujeta participativna in predstavniška demokracija? Kakšna je demokracija, ki jo poznamo v Sloveniji in kakšno participacijo omogoča? Kdo odloča in v čigavem imenu? Katera demokratična orodja so na voljo? Skozi razpravo se med dijaki razišče obstoječe poznavanje navedenih tem, razprava pa se vrši skozi izvedbo vaje s kartami.

Vaja s kartami "Nimam pojma" (30 minut):

Imamo dva svežnja kart. Prvi sveženj sestavljajo "pojmovne karte", na katerih je zapisan po en pojem, ki predstavlja bodisi obliko družbene ureditve ali vladanja, obliko demokracije, demokratično orodje ali prakso, ideologijo, ipd. Drugi sveženj predstavljajo ti. "opisne karte", na katerih so zapisane karakteristike oz. opisi posameznega pojma. Na opisni karti je pod opisom zapisano še dodatno vprašanje za razpravo. Cilj je sicer poiskati pare kart, ki sodijo skupaj, a je še toliko bolj pomembno, da ob tem ves čas poteka živahna razprava o pojmih: kaj predstavljajo, so med sabo povezani, prepleteni, kakšno znanje ali izkušnjo lahko udeleženi povežejo z njim, itd.

ENOTA 3

Participativni proračun v šoli, 1. del

Trajanje: 45 minut

Pripomočki: računalnik, projektor, tabla ali flipchart tabla

UVOD: učitelj pretekle aktivnosti poveže z aktivnostmi, ki udeležene čakajo v nadaljevanju. Gre za prehod od teorije k praksi. Po tem, ko so dijaki razpravljali o pomenu družbenega angažmaja, ko gre za urejanje zadev v skupnosti in okoli katerih pomembnih vsebin bi se tudi sami aktivirali, po tem, ko so spoznali demokratična orodja, ki so ljudem danes na voljo, da tudi izven volitev izražajo mnenja, zahteve, nestrinjanje z odločitvami predstavnikov ljudstva, je čas, da v praksi preizkusijo enega izmed njih, instrument neposrednega odločanja o porabi skupnih finančnih sredstev - participativni proračun.

Predavanje/predstavitev (10 minut):

Spoznavanje procesa participativnega proračuna

Izvede se splošna predstavitev Participativnega proračuna kot orodja za neposredno vključevanje ljudi v odločanje o porabi finančnih sredstev neke skupnosti in specifično participativnega proračuna v (naši) šoli, kjer se učencem predstavi, v kakšnih okvirih bo potekal proces. (Priročnik za izvedbo participativnega proračuna v šoli se nahaja v nadaljevanju tega dokumenta, powerpoint predstavitev je prav tako na voljo za prenos).

Skupinska diskusija (30 minut): Kakšna je šola, ki so jo želimo

Končni cilj skupinske diskusije je, da razred s konsenzom oblikuje skupnostno predstavo o tem, kakšna je šola, ki si jo učenci želijo. Da bi to storili, preverijo različne vidike:

- (1) šola kot fizični prostor** (ali vse kar mora delati tudi deluje, je v razredih in drugod, kjer je to potrebno dovolj svetlobe, je dovolj zraka, ali obstajajo deli šole, ki so za koga težje dostopni, ...);
- (2) šola kot prostor bivanja** (kakovost bivanja: je šola dostopna za vse tudi takrat, ko jo obiskuje kdo s težavami v gibanju; ali v šoli lahko dostopamo do hrane, ali so v šoli prostori, kjer lahko hrano pojemo; kakšna je možnost preživljanja prostega časa izven pouka (npr. čakanje na avtobus, prezgoden prihod v šoli zaradi slabših avtobusnih povezav); so na voljo zunanje površine, kamor se lahko med poukom zatečejo dijaki, pa to niso bifeji, ipd.);

Učitelj naj ob podajanju vsebin spodbuja dijake k razpravi: k vsakemu izmed predstavljenih pojmov je mogoče dodati zgodbo, izkušnjo. Pri različnih oblikah demokracije se udeleženi lahko pogovarjajo o tem, kje na svetu se ta pojavlja, na kakšen način se sprejema odločitve in kdo jih sprejema, so odločitve odraz volje ljudstva in zakaj (ne)? Ob spoznavanju različnih demokratičnih orodij pa dijaki lahko spregovorijo o konkretnih znanih primerih, ko so bila ta orodja uporabljena. So bile te kampanje uspešne? Zakaj mislijo, da so bile? Če niso bile, zakaj ne? In tudi če niso dosegle svojega prvotnega namena, ali so kljub temu prinesle kaj pozitivnega? Kaj?

Vaja v skupinah (25 minut): Nekaj bo treba ukreniti

Dijake se razdeli v skupine tako, da bodo oblikovane 4 skupine. Učitelj dijake pozove, da se spomnijo vsebine, problematike, ki se tiče širše skupnosti (ne posameznika), ki se jih dotakne do te mere, da bi se okoli nje angažirali. Učitelj spomni na razpravo z začetka delavnice, lahko pa si skupina izbere kak drug, še neomenjeni družbeni izziv. Skupina naj doseže dogovor o eni vsebini oz. problemu, ki se jim zdi pomemben. Skupine skozi razpravo ugotavljajo:

- kaj konkretno je torej problem,
- za koga to predstavlja problem,
- kako bi ga rešili in
- katero demokratično orodje bi lahko uporabili, da se rešilna odločitev sprejme (na lokalnem nivoju, na državnem nivoju, ...)

Na voljo imajo 10 minut. Nato vsaka skupina predstavi ugotovitve in načrte, ostali se pridružijo v razpravi.

Če učitelj meni, da je za takšno izvedbo na voljo premalo časa ali pa se je predavanje raztegnilo čez predviden čas, lahko vajo izvede skozi skupinsko razpravo, pri čemer kot problem v reševanje poda eno izmed vsebin, ki so jih dijaki omenili v uvodnih minutah delavnice (vsebine širšega družbenega pomena, za katere bi se angažirali).

Vajo je mogoče izvajati na več načinov, odvisno od odločitve, kako zahtevno nalogo želimo postaviti pred dijake. V nadaljevanju navajamo tri možnosti:

1 Izvedba vaje, ko je skupina udeleženih na delavnici večja - težja verzija

Vaja se izvede v dveh korakih, najprej jo učenci izvajajo v manjših skupinah, v drugi fazi pa skupaj delujejo vsi udeleženi.

Korak 1: Učenci se najprej razdelijo v skupine. Prizadevamo si, da je v skupinah parno število dijakov oz. da je skupin s parnim številom dijakov čimveč.

Korak 2: Učitelj pripravi karte za skupine vnaprej. Najprej svežnje kart pripravi tako, da ima vsaka skupina določeno število kart, ki jih je možno vse poparčkati. Vsak v skupini bo imel načeloma po eno karto (razen če je v skupini neparno število ljudi - v tem primeru bo ena karta več, saj je število kart za skupino parno. Ima pač kak dijak v skupini dve karti.). Nato pa učitelj med te svežnje razdeli še preostale karte povsem naključno. Tako se delo v skupinah nekoliko oteži, saj skupine zelo verjetno vseh kart ne bodo mogle poparčkati. Ko so svežnji pripravljeni, vsak skupina vzame enega.

Korak 3: Skupine začnejo igro. Začne poljubna oseba - pogoj je, da ima v rokah pojmovno karto. Karto dvigne v zrak in reče (npr.) *“Nimam pojma, kaj je teokracija. Ali kdo ve?”* Ostali pregledajo opisne karte, ki jih držijo v rokah in iščejo ustrezen opis na zastavljeno vprašanje. Oseba, ki meni, da v svojih rokah drži opisno karto, ki ustreza poprej izrečenemu pojmu, opis prebere. V kolikor se v skupini strinjajo, da opisna karta predstavlja par predstavljeni pojmovni karti, oseba z opisno karto osebi s pojmovno karto (torej svojemu paru) zastavi še dodatno vprašanje, ki je zapisano na dnu opisne karte, okoli katerega se lahko razvije diskusija. Učenci igrajo in razpravljajo, dokler ne poparčkajo pojmovnih kart z opisnimi ustrezniciami.

Korak 4: Iz skupin se celotna igra sedaj prenese na vse udeležene. Skupine ena po ena predstavijo pojme in opise, ki so jih združili. Udeleženi skupaj presodijo, če to drži. Nato skupina predstavi karte, ki jim ni našla para. To naredi tako, da opiše, kaj ima na karti in pove, kateri pojem ali kateri opis misli da bi karti ustrezal - ta pa se nato išče med vsemi ostalimi skupinami. Postopek se ponovi še za druge skupine in teče vse dokler niso poparčkane vse pojmovne in opisne karte. Učitelji razpravo oz. parčkanje spodbujajo in usmerjajo z dodatnimi vprašanji al sugestijami.

2 Izvedba vaje, ko je skupina udeleženih na delavnici večja - lažja verzija

Izvedba poteka po enakih korakih kot pri težji verziji igre, razlika je samo ta, da v koraku 2 učitelj razdeli skupinam samo sveženj kart, ki jih je mogoče poparčkati. Preostanek kart učitelj umakne iz igre.

Korak 1: Učenci se najprej razdelijo v skupine. Prizadevamo si, da je v skupinah parno število dijakov oz. da je skupin s parnim številom dijakov čimveč.

Korak 2: Učitelj pripravi karte za skupine vnaprej. Najprej svežnje kart pripravi tako, da ima vsaka skupina določeno število kart, ki jih je možno vse poparčkati. Vsak v skupini bo imel načeloma po eno karto (razen, če je v skupini neparno število ljudi - v tem primeru bo ena karta več, saj je število kart za skupino parno. Ima pač kak dijak v skupini dve karti.). Ko so svežnji pripravljeni, vsak skupina vzame enega.

Korak 3: Skupine začnejo igro. Začne poljubna oseba, ob pogoju, da ima v rokah pojmovno karto. Karto dvigne v zrak in vreče (npr.) *“Nimam pojma, kaj je teokracija. Kdo ve?”* Ostali v skupini pregledajo opisne karte, ki jih držijo v rokah in iščejo ustrezen opis na zastavljeno vprašanje. Oseba, ki meni, da v svojih rokah drži opisno karto, ki ustreza poprej izrečenemu pojmu, opis prebere. V kolikor se v skupini strinjajo, da opisna karta predstavlja par predstavljeni pojmovni karti, oseba z opisno karto osebi s pojmovno karto (torej svojemu paru) zastavi še dodatno vprašanje, ki je zapisano na dnu opisne karte, okoli katerega se lahko razvije diskusija. Učenci igrajo in razpravljajo, dokler ne poparčkajo pojmovnih kart z opisnimi ustreznici. Učitelji delo v skupinah spremljajo.

Korak 4: Iz manjših skupin se celotna igra sedaj prenese na celotno skupino udeleženih. Skupine ena po ena predstavijo pojme in opise, ki so jih združili. Udeleženi (ob pomoči učiteljev) skupaj presodijo, če to drži. Postopek se ponovi še za druge skupine in teče vse dokler niso ustrezno poparčkane vse pojmovne in opisne karte.

3 Izvedba vaje, ko je skupina udeleženih na delavnici manjša

Korak 1: Učitelj presodi, koliko kart bo v igri. Če v igri ne bo uporabil vseh kart pa mora zagotoviti, da imajo vse karte, ki bodo v igri, tudi svoj par. Karte premeša in jih razdeli med udeležene. Vsak udeleženi dobi po eno, dve, tri karte - odvisno od razpoložljivega števila kart in števila udeleženih. Če je število udeleženih neparno, bo imal kak učenec karto vač od ostalih.

Korak 2: Celotna skupina udeleženih nato začne igro. Začne poljubna oseba - pogoj je, da ima v rokah pojmovno karto. Karto dvigne v zrak in reče (npr.) *“Nimam pojma, kaj je teokracija. Kdo ve?”* Ostali pregledajo opisne karte, ki jih držijo v rokah in iščejo ustrezen opis na zastavljeno vprašanje. Oseba, ki meni, da v svojih rokah drži opisno karto, ki ustreza poprej izrečenemu pojmu, opis prebere. V kolikor se v skupini strinjajo, da opisna karta predstavlja par predstavljeni pojmovni karti, oseba z opisno karto osebi s pojmovno karto (torej svojemu paru) zastavi še dodatno vprašanje, ki je zapisano na dnu opisne karte, okoli katerega se lahko razvije diskusija. Učitelji razpravo oz. parčkanje spodbujajo in usmerjajo z dodatnimi vprašanji. Učenci igrajo in razpravljajo, dokler ne poparčkajo pojmovnih kart z opisnimi ustreznici.

Končni cilj igre je, da dobi vsaka pojmovna karta ustreznico v eni opisni karti, skozi igro pa udeleženi med sabo izmenjujejo obstoječa znaja in informacije, med sabo razjasnjujejo, razčlenjujejo in povezujejo različne pojme s polja vladavine, demokracij, demokratičnih procesov in orodij ter možnosti participacije v družbi, vse skupaj povezujejo z morebitnimi lastnimi izkušnjami ali primeri in dogodki, za katere so slišali.

ENOTA 2

Učenje za participativno demokracijo, 2. del

Trajanje: 45 minut

Pripomočki: računalnik, projektor

UVOD: učitelj povzame aktivnosti preteklega srečanja.

Predavanje z aktivnim sodelovanjem (15 minut): Vse naše demokracije

Sledi predavanje oz. predstavitev različnih oblik demokracije skozi zgodovino, nato se predstavi različne tipe demokracij, ki jih v svetu najdemo danes. Premaknemo se v Slovenijo, predstavi se vzvode oziroma orodja neposredne in participativne demokracije, ki jih imamo danes na voljo. Med orodja sodi tudi participativni proračun, a ga v tem delu predavanja zgolj omenimo, predstavljen bo v nadaljevanju.